Practica Musicae utriusqz cantus excellentis franchini gaffori Laudensis, quatuor libris modulatissima.

Conuentus Tolosani ff. predicatorum

Descriptio Musicæ actionis Franchini Gafori Laudensis.

LIBER PRIMVS.

De Introductorio ad musicā exercitationē necessario.	Caput primum
De syllabicis sonorum noibus & eorū distantiis.	Caput secundum.
De clauibus & prōnunciatione notularum	Caput tertium.
De proprietatibus & mutationibus uocaliū syllabarū.	Caput quartum.
De consonantia diatessaron eiusq; speciebus.	Caput quintum.
De consonantia diapentes eiusq; speciebus.	Caput sextum.
De consonantia diapason eiusq; speciebus.	Caput septimum.
De diuersis tonorū accidētibus ac formatiōe primi toni.	Caput octauum.
De formatione secundi toni.	Caput nonum
De formatione tertii toni	Caput decimum.
De formula quarti toni.	Caput undecimum
De compositione quinti toni.	Caput duodecimum.
De formula sexti toni.	Caput tertiūdecimum.
De formula septimi toni.	Caput quartūdecimū.
De progressione octaui toni.	Caput quintūdecimū.

LIBER SECVNDVS.

Mēsurā tpis i uoce Poetæ & Musici breuē & lōgā posuerūt.	Caput primū.
De uariis antiquorum figuris & earum mensura	Caput secundum.
De consideratione quinq; essentialium figurarū	Caput tertium.
De diminutioribus figuris.	Caput quartum.
De ligaturis figurarum.	Caput quintum.
De pausis.	Caput sextum.
De modo.	Caput septimum.
De tempore.	Caput octauum.
De prolatione	Caput nonum.
De partibus figurarum.	Caput decimum
De imperfectionibus figurarum.	Caput undecimum.
De puncto.	Caput duodecimum.
De alteratione.	Caput tertiūdecimum.
De diminutione.	Caput quartūdecimū.
De sincopa.	Caput quintūdecimū.

LIBER TERTIVS.

De contrapuncto eiusq; elementariis uocibus.	Caput primum.
De natura & denominatione specierum contrapuncti.	Caput secundum.
De octo regulis contrapuncti.	Caput tertium.
Quæ & ubi in contrapuncto admittendæ sint discordantiæ.	Caput quartum.
De consentanea suauitate quartæ.	Caput quintum.
Quare quarta inter medium sonum acutiorem concordat discordatq; inter medium & grauiorem.	Caput sextum.
De conformitate & diuersitate tertiæ & sextæ.	Caput septimum.
de denominatione extremorum sonorū in concordantiis.	Caput octauum.
Alterna intensione ac remissione specierum: diuersa cōtrapūcti disponuntur elementa.	Caput nonum.
de diuersitate figurationis sonorum in cōtrapuncto.	Caput decimum.
de compositione diuersarum partiū contrapuncti.	Caput undecimum.
de cousimilibus perfectis concordantiis in contrapuncto cōsequenter tollerandis.	Caput duodecimum.
de fictæ musicæ contrapuncto.	Caput tertiūdecimum.
de falso contrapuncto.	Caput quartūdecimū.
de regimine & modestia modulantis.	Caput quintūdecimū.

LIBER QVARTVS.

de diffinitione & distinctione proportionis.	Caput primum
de quinq; generibus proportionū maioris & minoris ineqlitatis	Caput secūdū.
de genere multiplici eiusq; speciebus.	Caput tertium.
de genere submultiplici eiusq; speciebus.	caput quartum.
de genere superparticulari eiusq; speciebus	caput quintum.
de genere subsuperparticulari eiusq; speciebus	caput sextum.
de genere superpartienti eiusq; speciebus.	caput septimum
de genere subsuperpartienti eiusq; speciebus.	caput octauum.
de genere multiplici superparticulari eiusq; speciebus	caput nonum.
de genere submultiplicisuperparticulari eiusq; speciebus.	caput decimum.
de genere multiplici superpartiente eiusq; speciebus	caput undecimum.
de genere submultiplicisuperpartiente eiusq; speciebus.	caput duodecimum.
de coniunctione plurium dissimilium proportionum	caput tertiumdecimū.
de proportionibus musicas consonantias nutrientibus.	caput quartūdecimū
de productione multiplicium proportionum ex multiplicibus superparticularibus.	caput quintūdecimū.

Finis

ILLVstrissimo & Excellentissimo Principi dño. D. Lodouico Mariæ Sfortiæ
Anglo Duci Mediolanensium inuictissimo. Franchinus Gaforus Musicæ pro
fessor Salutem.



Vantæ musicæ artis ꝓfessio Illustrissime princeps apud Priscos non
auctoritatis modo sed etiam uenerationis extiterit facile edocemur:
& summorum Philosophorũ exemplo qui se admodũ senes ad hãc
disciplinam uelut in ea summam studiorum suorum manum imposi
turi contulerunt: & seuerissimarum rerum publicarum instituto: quæ cum sum
ma diligentia quicquid moribus publice officeret circũcidi curassent: hanc tamẽ
artem non modo non eieceriñt: sed etiam uelut morum parentem Altricemq; sũ
mo studio excoluerunt: & ut claudam semel omnium gentium omniumq; natio
num consentienti stabiliq; confirmatur iudicio apud quas nihil unquam fuit cu
ra maiore celebratum. Quæ enim alia disciplina tanto mortalium assensu tãtaq;
omnis uel ætatis uel sexus conspiratione recepta est: ut nullius conditionis ullus
sit adhuc reptus: qui molestias suas uel rudi saltem modulatione cõsolari nõ stu
deat? Nihil enim æque animos ad diuersissimos affectus breui momento tradu
cere: non optimorum modo testimonio: sed oculata (ut aiũt) fide cõuincit: adeo
ut eius professores antiquitas nõ Musicos modo: sed & uates & sapientes appel
lare non dubitarit. Huc accedit Poetarum auctoritas: qui Linum Orpheũq; diis
genitos: quoniam quorundam hominum duram agrestemq; uitam ad mitiorem
cultum reduxerint: siluas saxaq; duxisse finxerunt. Sed ne forte poetarum dictis
parua adhibeatur fides uelut in maius oĩa familiari sibi figura extollentium: repti
sunt ẽt sapientiæ ꝓfessores: qui asserere nõ dubitarint nõ sensibilia modo sed ẽt
quæ citra sẽsum utcũq; uiuunt modulatioĩbus musicis permulceri. Atq; hac
quidam causa eminẽtissimũ auctorem Virgilium non hyperbole poetica in buc
colicis dixisse ad Sylen. cantum & duras motasse cacumina quercus arbitrati
sunt. Et.n.si Platoni credimus qui Mundi animã musica modulatione constare
dixit. non uideo ꝓfecto cur dubitari possit cætera quoq; qualicũque anima de
gentia quam eis cœlitus datam liquet: non affici lætariq; nature suæ congruẽtia
quum similitudinẽ sibi amicã esse iam palã cõstet. His ego rõnibus Illustrissime
Princeps tũ etiam natura ad id impelente: cui non facile obsistimus motus cũ
animum iã ab ineunte ætate ad hanc usq; disciplinã appulissem: quæ præsertim
& moribus cõferet: ut peritissimis placet & a professione mea non abhorreret re
cepta iamdiu opinione Religiosorum hoc potissimum munus esse ne mihi soli
studia prodessent mea: librum etiam edidi antiquissimorum rationẽ secutus
de huius artis speculatione quam Græci Theoricam uocant quo & ratio stu
diorum meorum constaret: & laborum fructus latius spargerẽtur. Quod opus
inclite Princeps nomini tuo dicaui: cunctanter id quidem ac timide: ne tibi gra
uissimis curis maximarumq; rerum ponderibus occupato in tempestiuis nugis
obstreperem. Cæterum posteaquam perspexi quanto fauore qnantaq; benigni
tate opusculum

tate opusculum nostrum: alioquin rude atq; incultum sis prosequtus: additum
michi ea liberalitate etiam currenti calcar: studiumq; meum non mediocriter ac
census est: ut alteram quoq; huius disciplinæ partem securus iam stomaci tui
aggredere. Musica enim non ut cæteræ Matheseos disiplinæ speculationi tantũ
uacat: sed exit in actũ: moralitatiq; ut prædictum est cõiungit. Neq; enim satis
officio meo fecisse uidebar si in inquisitione tantum subsisterem ad paucorũ id
utilitatem spectare ratus: nisi profectui etiam publico nostra indrustria desudaret
Hæc nãq; musicæ pars non solũ sui cognitiõe prodest: sed lõgius promotis ra
dicibus reliqua etiam studia coadiuuat quod grauissimoꝝ uiroꝝ testimonio cõ
probatũ est: qui se nichil aliud ex Musice q̃ literas didicisse professi sunt. Hanc
enim artem Fabius Quintilianus antiquissimam omnium in litteris studioꝝ au
tore Timagine confirmat. Cæterum cum de Musica loquor: non hanc Thea
tralẽ atq; effœminatã intelligo quæ mores publicos corrũpit potius q̃ informet
sed illam modestam atq; uirilẽ antiquis heroibus celebratam: quæ Mẽsis Regũ
Conuiuialibusq; ædulis admota: recubantiũ concertatione circũlata inter eos
cytara clarissimorum uirorum egregia facinora decantabat: quod maximũ profe
cto ad uirtutis studia incitamentũ fuit: uerum hæc etiã altius euecta: cælo quoq;
inseritur: ac solis labores: errantemq; Lunam: ac Titania astra celeberrimorũ ua
tum testimonio enarrat: & quasi non contenta implesse meritis spatia terrarũ cœ
los penetrat: diuinarumq; rerum mysteriis inĩugitur Hoc igitur opus princeps
oculatissime tuo ductu tuisq; auspiciis proxima fœtura apud me natũ: ut Plinii
secundi uerbis utar: atq; impressum tuo nomini. qua debeo ueneratione dicaui.
Ad quem enim labores meos referam cõmodius: q̃ ad quem non cuncta modo
Italia: sed remotissimæ quoq; gentes: ius arbitriumq; non consiliorum solum sed
etiam gestorum suorũ uelut ad honorarium arbitrum referre solẽt? Nec ueritus
sum nec tibi hoc munusculum nostrum maximas res obeunti molestum accede
ret: cum sciam te ita maximis moderari solitum: ut minima quoq; non spernas: fœ
licitateq; ingenii ita cuncta digerere ut inoffenso tenore peragantur. Quãquam
tibi non inter minima habeantur: quæ ad profectum studiorum spectent. Testi
monio sunt præclara gymnasia disciplinarum quidem omniũ: sed præcipue græ
cæ latinæq; facundiæ: quæ tibi maxima cura per Imperii tui urbes instituta sunt.
Quis enim alius fortis fortunæq; tuæ adoriola suorum ingenia maiori iussu
ad uirtutem incitat tuetur fouet? Cæterũ quãtũ ad me spectat nõ postulo: ut scri
pta mea ad cõparationẽ magnorũ auctorũ sũmantur: nec ut auctoratis scriptori
bus annumerer: quorũ doctrinæ si qd in nostris boni fuerit libẽtissime acceptũ
refero satis mihi superit: si tãtũ adnitar: hactenusq; idustriã nostrã cõmẽdari uo
lo ut studiosorũ ꝓfectui cõcina cõpẽdiosaq; breuitate cõsuluisse dicar: ut q̃ forẽt
sparsim p auctorũ uolumia reqrenda in uno ope: cõuenieñti rerũ ordie cõgesta re
periatur. Elaborauimus nãq; ut res oẽs suis pricipiis exorsæ per seriẽ ad calcem
perducerentur: ne qua lector in difficili alioquin arte cõfusiõe circũagat: scripto

Fabius Quintilianus.

risq; magis ineptia quam rerum obscuritate laboret. Hoc nobis tm̄ assumimus: hinc industriæ nostræ cōmendationē petendam censemus. Summe igit̃ humanissime Princeps munusculum nostrum qua in cæteris soles clementia patereq; nominis tui saltem prefatione subnixi sic recipi merebitur: cōmendationē merito suo sibi præstare non potest: dicatura cōsequet̃. cū alioquin nos ut omnia uel fortunæ nostræ uel ingenii bona tibi accepta referrimus sic quicquid studio industriaq; effecerimus nomini tuo tēpus in oē dicatū cōsecratūq; esse uolumus.

Carmen Lucini Conagi

Et iuuat: & uellem meritas tibi reddere laudes:
 Sed quis pro meritis te Ludouice feret?
Aurea das nobis: & fœlicissima princeps
 Sæcula: nulla ducum gloria tanta fuit.
Atq; alia ut taceam rerum monumenta tuarum.
 Quæ superant hominum colloquia atq; fidem.
Quando artes ullo tantum uiguere sub æuo.
 Aut sic ingeniis Pallas amica fuit?
Cernimus Isæos: Euclidas: Pythagorasq;:
 Phœbigenas: & qui sydera cælsa petant.
Nec tibi Chrysippi desunt: doctiq; Solones:
 Et tua Parthasias dant tibi sæcla manus
Prodiit & stigia per te de sede reuulsa
 Musica: nec notos attulit ipsa modos.
Ecce suas Franchinus opes: sua munera profert
 Pieria: quo non clarior arte uiget.
Has pete tu lector: nil non laudabile cernes.
 Hinc exerceri discis: & inde loqui.
Quicquid agas isto cantans cognoscere libro.
 Et poteris recto promere quæq; sono.
At tu si modo sit grati tibi muneris auctor:
 Ad dominum pro se fer pia uota deum.

FRANCHINI GAFORI LAUDENSIS. MUSICAE ACTIONIS. LIBER PRIMUS.

De introductorio ad Musicam exercitationem necessario. Caput Primum.

T si harmoniā sciētiā plæriq; cessante usu (quod
theorici est) longe auctius q̃ qui ipsa sunt exercita
tione prosequti: hos tamen ad tm̄ harmoniæ usum
nulla credit̃ scientia peruenire nō potuisse: Quid
enim præstantissimos ueteres illos primo theoricæ
conscriptos commemorem? quum Orpheum: Am
phionem: Linum thebeum: Arionem & Timotheū
ac reliquos ipsa posteritas celebrarit: quorum con
centu (usu inquam) alter feras: saxa alter & syluas:
Aquatiles beluas alter: agrestesq; animos & rudes demulxere: hos & discipli
næ ipsius institutis & ipsa actione constat celeberrimos extitisse. Nec temere
Pythagoricos ipsos & Platonicos atq; Parhypateticos in medium adduxero:
quorum iussu disciplinandis adolescentibus & naturalis & artificiosæ uocis
usus plurimum commendatur quod ea quidem ratione assertum est: quū Ari
stoxenus musicus atq; Philosophus teste Marco Tullio primo tusculanarum
questionum: ipsius corporis intensionem quandam uelut in cantu & fidibus:
quæ harmonia dicitur: sic ex totius corporis natura & figura uarios modos fie
ri tanq̃ in cantu sonos affirmauerit. Sunt & qui uanas posuere potentias nisi
redigantur ad actus: qua re exercitationē melodicæ uocis sentiunt harmonicæ
considerationi plurimū contulisse: nō q uariam ei multitudinē sed ipsam adhi
beat perfectionem. Est igitur musicæ actio motus sonorum cōsonātias ac me
lodiam efficiens. Quos quidem sonos frustra ratione & scientia colligimus:
nisi ipsa fuerint exercitatione conpræhensi. Hinc eorum intensiones remissio
nesq; ac consonantias non animo tantum atq; rationes sed auditus & pronun
ciationis consuetudine pernotescere necesse est. Sed neq; inficiabor hanc
ipsam musicam actionem Grammaticæ plurimum esse discordem: quum in
hac dum breui uel producta syllaba sit utendum: omnino eorum qui nos an
teiuerunt auctoritate id facimus: Musicum uero rationabili uocum dimen
sioni inseruire necesse est: nec illam uel illam syllabam ante pronunciare quam
sibi per uocis ac temporis mensuram licere sciat: quod & si conuenientius pri
mo secundi huius operis descriptum est: Diuus tamen noscitur Augustinus se
cūdo suæ musicæ argumētis efficacibus cōprobasse. Verū sonoras uoces ge
nera quatuor cōsequunt̃. Primū genus est eorū q circa prosam uersant̃: suum

Orpheus
Amphion
Linus
Arion
Timotheus
Aristoxenus
Philosophus
Tullius

Musica dissentit Grāmaticæ

Augustinus
Quattuor genera musicorum

Oratores potius uerbis q̄ melodia exprimentes conceptū:ut Oratores & lectores:& qui
Lectores etiam in diuinis antiphonas modulantur & psalmos : quod(licet improprie)
Ambrosiani Ambrosiani nostri atq; Gregoriani clerici cantum planum uocāt:quoniam sim
Gregoriani pliciter & de plano singulas notulas æqua breuis temporis mensura pronun-
ciant. Non enim concinitatis noscitur seruare naturam:sed ꝙ certi ipsorum mo
dorum (quos & tonos uocant) limites & termini atq; uocum congressiones
& transitus:secundum.s.naturalē diatonici generis dispositionē obseruari per
noscuntur : cantilenarum ac totius modulaminis exordia in ipso utplurimum
comprobantur. Inde soniferam lectionem quasi lectionem sustinentem sonos
uel ipsis sonis substitutam: ipsum planum cantum appello. Veteres autem ut
Aristoteles uigesimooctauo problemăte partis harmonicæ asserit Aristoteles: primas hu-
iuscemodi uocum animaduersiones:quas instituendis ad musicam adolescen-
tibus præponebant leges uocabant. Secundum genus est eorum qui nō mo
do mentis conceptum sed & syllabas ipsas breues & longas(quod poetarum
est) metrica consideratione pronūciant : de quo quidem primo secundi gratio
Qui sint musici & cantores re licentia sermo fiet. Tertium genus est eorum qui alterutra inuicem sonori
tate certis interuallo℞ dimensionibus melodiam ac dulcem efficiunt cantile-
nam:quod tertio præsentis operis uolumine pernotatur : hos proprie musicos
& cantores uocant. Quartum genus histrionicæ & mimicæ arti dicari solent
& his qui ad uocis imitationem gestibus corporis commouentur ut saltationi
Theophrastus bus & choræis:quibus Theophrastus probatam in uoce & corporis motum
musicam ascripsit : Sed cum cerimoniis nostris hæc obscenitas non conueniat
Guido ad ea quæ diuinas laudes concernunt animum conuertimus. Constat itaq;
Guidonem Aretinum ipsius frugiferæ musicæ introductorium descripsisse se
ptem litteris atq; sex syllabis cordas omnes denominantibus ad instar quinde
cim chordarum naturalis & perfecti diatonici systematis perornatum. Confert
quidem plurimum humanæ uocis actioni lyræ aut cytharæ uel monochordi
percussas concordes chordulas imitari: quarum alias graues:alias acutas:reli-
quas Græci medias dicebant. Verum ecclesiastici nostri Guidonis huiusmo-
Græci di traditionem quam manum uocant:in graue:acutum & superacutum distin
gunt:ut uiginti ac duarum chordularum lineis & interuallis seu spaciis alter-
natim inscriptarum:connumeratis scilicet ipsius sinemenon tetrachordi causa
& imitatione duabus coniunctis:octo priores:quasi silentio & taciturnitati ꝓ
ximas:appellant graues.octo uero his superductas acutas uocant : ac reliquas
sex supacutas. Extat tamen in ipsius octo grauibus chordis & ipsum acumen:
atq; grauitas in acutis. Inde est ꝙ ex singulo earum aceruo consonantia ꝓsiliit:
quam acuti grauisq; soni mixturam esse suauiter & uniformiter auribus acci-
dentem Boetius diffinire solebat. Vocum igitur septem litteris per lineas &
spatia deductis ordo sic sūmitur:namq; grauissimo introductorii loco quem li
nea quadā signāt græcam Γ litterā ascripserūt inde & syllabā.ut. Viciniori au
tem spacio litterā A & syllabā.re. Secūdæ lineæ in acutū consequenti:litterā
♮ quadratā ex geminata Γ cōuersim coniūcta:& syllabā mi. Sed subsequēti
in acutum

in acutum interuallo litteram C & syllabam fa posuerūt. Interuallū .n. seu spa Interuallum
cium intelligo uacuum marginem duabus lineis acumine & grauitate conti-
guis interiectum. Atq; consimili progressione litteras ipsas & septem exacor-
dorum syllabas chordulis annotarunt:sed quamplura de his locus hic expete
ret:quæ cū quinto Theoricæ lucide deducta sint ipsa duximus breuitate per
transire silentio. Sitq; diatonicum Guidonis introductorium litteris & sylla-
bis per linæas & spacia descriptis hac parigraphia dispositum.

Verte folium

Diatonicum Guidonis Introductorium Pythagorea dimensione dispositum

	1536	ee	to	la sol
	1728	dd	to	sol fa
	1944	cc	re	fa mi
	2048	bb	apo	fa mi re
	2187	♮♮	se	
Nethyperboleon	2304	aa	to	la re
Paranetehyperboleon	2592	g	to	sol re ut
Tritehyperboleon	2916	f	se	la fa ut
Netediezeugmenon	3072	e	to	la mi
Paranetediezeugmenon	3456	d	to	la sol re
Tritediezeugmenon	3888	c	se	sol fa ut
Paramese	4096	♮	apotome	mi
	4374	b	se	fa
Mese	4608	a	to	la mi re
Lychanos meson	5184	G	to	sol re ut
Parhypate meson	5832	F	se	fa ut
Hypate meson	6144	E	to	la mi
Lychanos hypaton	6912	D	to	sol re
Parhypate hypaton	7776	C	se to^m	fa ut
Hypate hypaton	8192	♮	to	mi
Proslambanomene	9216	A	tonus	re
	10368	Γ		ut

3456 Netesinemenon
3888 Paranetesinemenon
4374 Tritesinemenon
4608 Mese

De syllabicis sonorum nominibus & earum distantiis.
Caput secundum

SEptem tantum essentiales chordas septenis litteris a Gregorio descriptas sexto æneidos hoc carmine Maronis auctoritas celebrauit Necnon traycius longa cum ueste sacerdos Obloquitur numeris septē discrimina uocū Inde & introductoriū ipsū Guido septē cōmixtis pfecit exachordis. Exachordū.n.ē cōpræhēsio sex chordarū diatōica dimēsiōe disposita℞ q̄rū noia sunt:ut re mi fa sol la. Sūt.n.ut re graues dū græcis assentior sol la acutæ: & mi fa mediæ.. Ecclesiasticorum uero mos est: ut re graues uocare:mi fa acutas:& sol la superacutas. Has quidem Guido ipse ita disposuit:ut singula perfecti ac diatonici systematis interualla duabus tantum huiusmodi syllabis diffiniret. Nāq; inter ut & re sesquioctaua dimensione toni clauditur interuallum. Inter re & mi similiter. Sed inter mi & fa minoris semitonii distantia est. Inter fa & sol atq; inter sol & la extensus est tonus. Q ua re altior est re quam ut tono:& tono item grauior ut q̄ re. Re a mi tono uincitur acumine:subestq; ei tono in grauitatem. Fa q̄ sol grauior est tono:ac sol tono fa superuadit in acutum. La a sol toni interuallo ipsa grauitate deuincitur: sed la epogdoa distantia sol superat in acutum: Verum fa acutior noscitur quā mi:sol minoris semitonii spacio. Inde eodem interuallo mi q̄ fa grauiorem esse necesse est. Constat igitur in singulo exachordo quatuor tonos diuersis notulis circum spectos minus ac naturale semitonium medio conclaudere loco: quod ipsa necessitate factum existimari licet. Nam quum tres considerare uolueris secundum tetrachordorum uarietatem diatessaron formas: nusquam in solo exachordo eas poteris diatonice comperire:nisi quatuor ipsi toni medium semitonium conclauserint. quod facile per hæc quæ facimus potest quisq; ex seipso conueniri. Atq; iccirco singula in systemate perfecto diatonice ac naturaliter disposita semitonia duabus ipsis syllabis mi & fa intercidere pernoscuntur:tanta fuit ad cōmixtorum septem exachordorum dispositiōem ipsius Guidonis animaduersio Nāq; uniuscuiusq; exachordi principium uel primo præcedentis exachordi tetrachordo coniunxit:uel ipsum ab eo toni disiunctum instituit interuallo. Q ua ex re in eptachordo:duorum exachordorum prima cōprobantur tetrachorda. At ubi primum secundi exachordi tetrachordum terminatur:tertium exachordum b molle dictum:quod & cōiunctum dici potest: summit exordium superductum quidem:ut & tritoni asperitas fiat in modulatione suauior:& nonnullorum tonorum compositio possit per uariatas consonantiarum species commixte atq; item acquisite procedere. Q uartum uero exachordū a prio secūdi exachordi tetrachordo toni interuallo disiungit̃ in

Gregorius
Virgilius
Guido

In laudem Guidonis

acutum. Quintum autem exachordum primo quarti exachordi coniungitur tetrachordo. Verum primo quinti huius exachordi tetrachordo sextum connexum est exachordum quod sinemenon seu coniunctum potest appellari. Septimum exachordum a primo quinti exachordi tetrachordo toni distantia disiungitur in acutum. Est enim tonus legitimum sesquioctauæ dimensionis spacium duobus sonis circũscriptum. Hic duas propinquas sola sectione sustinet partes: quarum altera minor: altera maior: Hanc apotomen seu semitonium maius illam minus semitonium uocant: Abstracto quidem ab ipso tono minore semitonio relinquitur apotome: quo difficillime discors transitus procedit in uocibus: secus ipso minore semitonio: nãq; cõcors & suaue tonis ipsis & consonantiis præstat temperamentum ut in harmonia instrumentali notissime comprobabo. quum potissime in diatonica introductione ante uel post uel inter duos tonos naturaliter noscatur esse deductum. Hinc semitonum ipsum liceat diffiniri interuallum quod duabus sesquioctauis appositum sesquitertiam ducit proportionem seu spatiũ quod duobus tonis coniunctum sonoris terminis extremis diatessaron perficit consonantiam. Interuallum autem seu spacium hoc modo potest intelligi distantiam esse acuti atq; grauis soni. Sonorus autem mentis conceptus certis notulis declaratur: quarum extensionem intẽsionemq; ac remissionem linearum ac spaciorum uarietate dispositas ipsa uoce consequi necesse est atq; iccirco notulæ ipsæ uocis signa dicuntur. Voces autem q; scribi non possint: usu & exercitatione mandantur memoriæ ne pereant. profluunt nãq; in præteritum tempus pronunciationes earum. Fit igitur notularum triplex descriptio simplex composita: & mediocris. Simplex notula est quæ alteri notulæ non coniungitur: & quadrato corpore figuratur hoc modo quandoq; item cum uirgula in latere eius dextro descendẽte describitur in modo longæ mensurabilis ut hic. Composita notula est quæ alteri notulæ consuitur quæ tunc diuersam cõsequitur descriptionẽ. Nam quum ligatura ascendit: secundam scilicet notulam habens altiorem: prima nullam expetit uirgulã ascendentẽ descẽdentẽue: cuiuis lateri eius ut hic. Quum autem descendit ligatura secundam .s. notulam habens grauiorem: primæ tunc ascribitur uirgula descendens in latere sinistro: siue obliqua fuerit siue quadrata hoc modo.

Quid sit tonus.

Quid sit semitonium.

Quid. sit interuallum.

Quam quidem principiis ligaturarũ congruentiã ueterum auctoritas proprietatem instituit uocitandam. Est igitur proprietas conueniens principiis ligaturarum descriptio a musicis auctoribus instituta. Vltimis autem commissura notulis: q; omnium rerum perfectio teste Philosopho fini attribuatur: perfectiõem ascripserunt. Hæc enim tribus modis denotatᷣ Aut enim ultima ligaturæ

Philosophus.

ligaturæ notula ẽ sub penultĩa quadro corpore descripta ut hic.

Aut supra penultimamdirecte ut hic.

Aut supra penultimam indirecte recto scilicet gradu: quadrato corpore & descendente uirgula in latere dextro hoc modo.

Est itaq; perfectio congrũa ultimis ligaturarum notulis figuratio. Huiusmodi autem positionibus dissentientes a uetustatis auctoritate recedunt. Quo fit ut qui ultimam ligaturæ notulã obliquo corpore describũt ut hic. in errorem ducãtur: cõcedũtur tamen duæ tantũ in corpore obliquo notulæ hoc mõ. Verum corpus obliquũ ascendens ut hic. usus perhorrescit.

Mediis autem ligaturarum notulis quæ. s. inter extremas iungũtur nulla figurationis ascripta est diuersitas: nãq; ut q̃dratæ simplices figuranᷣ uel obliquæ hoc mõ. Omnis insup ligatura quãq; multas complexa ẽ notulas unicam subtrahit syllabam pronunciandam. Omnes igitᷣ musicæ huiusmodi ꝓgressionis notulæ. & si diuersis figurationibus describũtur æqualis temporis mensura debent ꝓnunciari. Mediocris notula est quæ nec simplicium nec compositarum figurarum formam summit: sed in sui simplicitate obliquo corpori certa similitudine cõparatur neq; sola describitur: sed duæ saltem aut plures in forma mensurabilis semibreuis descẽdẽtes plerũq; pernotanᷣ hoc mõ.

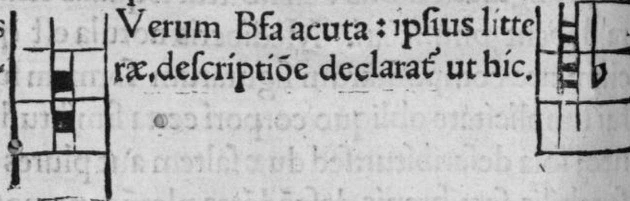
Cæteris autem æquales sunt in pronunciatione & temporis mensura: licet nonnulli eas duplo strictius cæteris cõmensurent: quod non ratione sed cantoris arbitrio duximus concedendum. Pleriq; enim plani cantus notularum pronunciationem & mensuram proprio imperio consequi uoluerũt. Inde nõ absre Persii dictum Velle suum cuiq; est: nec uoto uiuitur uno. Sunt & qui notulas huiusmodi plani cantus æquæ describũnt & cõmensurant figuris mensurabilis considerationis ut longas breues ac semibreues: ut constat in Symbolo cardineo: & nonnullis prosis atq; hymnis: quod Galli potissime ad ornationẽ modulorũ ꝓnũciationẽ ipsa diuersitate cõcipiẽdã celeberrime ꝓsequũᷣ.

Persius:

De clauibus & pronunciatione notularum Caput Tertium.

POst hæc:quibus signis notularum nomina & grauitates atq; acumina & extensiones per lineas & spacia percipiútur necesse est aperire. Omnis enim littera siue sedes lineali uel spaciali loco in introductorio disposita clauis uocitatur:quoniam notulæ omnes lineis ipsis uel spatiis clauduntur. Sed neq; necessarium fuisse constat lineas omnis & spatia ꝓpriis litteris & clauibus declarare:propter .s. mutuam contiguæ descriptionis conculcationem. Qua re congruum arbitrati sunt Musici paucioribus signis omnes itroductorii chordas aperire. Frustra enim ut Aristoteli placet id fit per plura qđ fieri põt per pauciora. Duobus nãq; signis quæ claues dicuntur & graues & acutas atq; superacutas introductorii chordas discernere solent. Ac primum quidem signum (ut ueterum primordia subsequar) est sola iter quatuor aut quinq; linea rubro colore referta:quæ cum linealem possidet in introductorio locum:F faut grauem demonstrat. si spaciali loco descripta sit:F faut declarat acutam. Secundum signum est sola linea inter quatuor aut quinq; lineas glauco colore referta:hanc quum linealem locum obtinet C solfaut ascribunt: sin spaciali loco descripta sit:uel C faut grauem uel C solfa superacutam indicabit quod & Ambrosianis pernotationibus frequentatur: Adde quod ueteres obseruabant solam chordam cælesti colore signatam ac spaciali loco descriptã B fa acutam intelligi:lineali uero B fa superacutam. Atq; ita cæteras omnes uoces & notulas consequentes in graue & in acutum per lineas & spacia considerandas facile discernebant. Recentiores autem Gregoriani & qui rursus mensurabiles cantilenas describũt quoniam lineas omnes uno eodemq; colore describi asseuerãt clauem ipsam linealem F faut grauis tribus notulis lineæ ipsius capiti hoc ordine in scriptis solent pernotare.

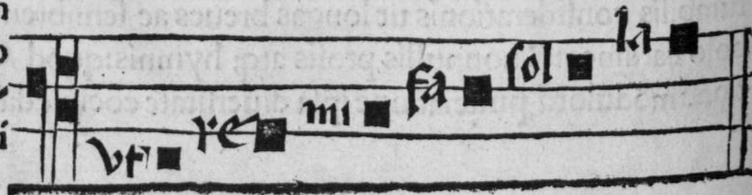
Musici
Aristoteles



Ac C solfaut lineæ capiti duas seorsum notulas quadras ascribunt hoc modo.

Verum Bfa acuta : ipsius litteræ, descriptiõe declarat̃ ut hic.

Atq; hoc ordine clauis describitur ubi uniuscuiusq; exachordi primum tetrachordum determinatur in acutum. Neq; inconuenienter uno consensu musici ei notulæ quæ ad grauem sibi propinquiorem semitonium deduceret:clauẽ ascripserunt. Nãq; semitonium ipsum magis artificiosum & ipsa proportione atq; prolatu natuta & arte difficilius est tono : hinc magis indiget demonstratione. Tribus insuper modis uoces quas notulæ declarant pronunciari solet. Primo modo solfizando idest syllabas ac nomina uocum ex primendo scilicet ut re mi fa sol la:ut hic.



Quem quidem pronunciationis modum tã quã legẽ initiãdis pueris præponẽdã tradũt Secundo modo : sonos ac uoces tantum emittendo:ommissis penitus litteris ac syllabis & dictionibus: quod exercitatus cantor facile prosequitur hoc modo.



Tertio modo: quascunq; dictiones ut antiphonas & responsoria: & ipsarum uerba cantilenarum notulis ipsis subscripta pronũciando: Ad quẽ tanq̃ ad finem electi modulaminis clerici deducunt̃ ut hic.

Salue rex glo ri e chri ste

At syllabarum pronunciationem notulæ ipsæ hoc ordine declarant. Cum enim re sit tono acutior q̃ ut : eius sonitus ipsius toni interuallo extollendus est & ut econuerso a re toni interuallo deprimendus hoc modo,



Item sonitus notulæ mi a re tono extollit̃ :& re a mi eiusdẽ toni interuallo deprimitur:quod his notulis consideratur.



Fa sonitus a mi minoris semitonii intenditur interuallo:& mi a fa eiusdem semitonii interuallo remittitur in graue: ut hic.



Sol autem syllaba sonitum intendit super fa t oni interuallo & fa a sol eiusdem toni interuallo remititur in grauitatem quod hæ not ulæ declarant.



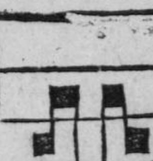
Sonitus item syllabæ la eo qui est sol toni interuallo acutior est & sol a la : eodem est tono depressus:quod harum disposi tiõe notularum facile percipitur.



Rursus mi ab ut ditoni interuallo tenditur in acutum & ut a mi eodem distantia deprimitur in graue : quod duobus modis euenit .s. composite & simpliciter : composite quum duorum tonorũ interualla circũscribũtur duobus extremis terminis medio & cõi termio iterscripto ut hic.



Incomposite autem quum duorum tonorum distantia duobus tantum extremis terminis nullo medio interscripto cõclauditur qđ his notulis dilucide percipit̃. Hunc Boetius & Ptholomeus enarmonicis tetrachordis ascripserũt natura cõcinnum



Boetius
Ptholomeus

Quid sit ditonus. Est enim ditonus duorum tonorum aceruus. Semiditonus uero toni ac minoris semitonii cōmixtio:a semum dictus quasi imperfectus uel diminutus ditonus.

Semiditonus: hunc Boetius chromaticis tetrachordis trihemitonium incōpositum ponit.˙natura quidem concinnum.

Pythagoras. Pythagorica nāq; exquisitione in singulo diatonico ac naturali tetrachordo(auribus inquā dissono)incōpositum quodam natura consonum mediarum.s.chordarum laxatione repertum est : quod

Chromaticū Enarmonicum. cū duplici consideratione depræhensum sit:ditono.s.& trihemitonio:duo ipsa Chromaticum & Enarmonicum genera naturali diatono sunt interiecta: At latius in harmonia instrumentali hæc ipsa cōtractabimus. Igitur fa sonitus a re semitoni interuallo recedit in acutū & re similiter a fa laxatur in graue. duobus item modis : composite inquam & incomposite ut his descriptiōibus potest ex seipso quisq; percipere.

Sol autem sonitus q̄ mi semitonii rursus interuallo acutior est : & mi q̄ sol grauior atq; item composite & incomposite considerat'. Distat autem hic ab eo qui inter re & fa deductus est. Ille enim semitonium tono acutius:hic tonū semitonio seruat acutiorē q̄ his notulis probatur.

Fa autem sonitus ab ut in singulo exachordo: diatessaron consonātia seu epitrito interuallo extollitur in acutum:& syllabæ ut sonitus a fa consimili distantia premitur in graue: quod quatuor modis euenit. Aut enim tribus distinctis interuallis a quatuor notulis circūuentis:duobus.s. tonis ac semitonio disponitur & procedit:Aut duobus interuallis:toni.s.& semitonii. Aut duobus rursus interuallis ditoni & semitonii. Aut unico & incomposito extremorum sonorum interuallo:quod his deducitur exemplis.

Sonitus uero sol ab ut diapentes interuallo sustinetur in acutum:tribus.s.tonis & semitonio:quod uariatis notulis per diuersa tenditur interualla ut his deductionibus consideratur.



Sonitus

8

Sonitus autem la ab ut diapentes ac toni distantia deducitur in acutum : tonis quatuor ac minore semitonio:quod tam ex graui in acutum: q̄ ex acumine in grauitatē diuersis potest interuallis sustineri:ut his monstratur exēplis.



De Proprietatibus & Mutationibus uocalium syllabarum. Caput. Quartum.



Proprietas in notulis uocalibus secundum Marchetum paduanū est deriuatio plurium uocum ab uno & eodem principio. Marchetus Tinctoris. Tinctoris autem proprietatem dicit singularem deducendarum uocū qualitatem. Non enim proprium & proprietas idem sunt:nam proprium est concretum:proprietas uero abstractum ueluti Album & Albedo. Est enim proprium quædam res & substantia coniuncta cum qualitate siue mauis dicere cum accidente & hoc est concretum:proprietas uero est quædam passio siue qualitas seu accidens:quod dum abstrahitur ab ipsa substantia cui inhæret dicit' abstractum ueluti est proprietas aut albedo. Verum ꝓprietatē huiusmodi modulationis dicimus esse singularem uniuscuiusq; exachordi in introductorio dispositi deductionem. Deductio est sex ipsarum syllabarum diatonica ac naturalis progressio:ut ascendendo:hoc ordine:ut re mi fa sol la. descendendo uero:la sol fa mi re ut. Hæc enim septem exachorda uocant proprietates seu qualitates quarum tres ♮ quadræ uel ♮ duræ: duas naturæ ac duas b rotundæ:uel molli ascribunt. Quæ autem ♮ quadrales dicuntur sub littera G exordium sortiuntur. Naturales autem in littera C Sed b mollares : in littera F principium possidere noscuntur quod ex ordine introductorii liquido percipitur. Primam igitur exachordi figuram grauissima chorda scilicet Γ græca littera producit:quam linea ♮ duralis qualitatis noscitur sustinere. Secundam exachordi figuram tertia litterarii nota quartam chordam in spatio disponens producere cognoscitur:hanc naturalem proprietatem seu qualitatem uocant. Tertiam autem exachordi figuram sextus litterarii character septimam chordā attingēs recto ordine ꝓduxit: hāc b mollarē q̄litatē noiant. Ac iteratas huiōi ꝓprietates Introductorii descriptiōe pnotescere cōstāt. Mihi insup nequaq̄ placet Anselmi rō qua naturæ ꝓprietatē inter.s. ♮ quadrā & b rotundā In Anselmū.

seu melius dixero inter ♮ duram & b molle mediam collocauit quasi ipsa naturæ proprietas suauior secundum scilicet chromaticum genus sit disposita: Asperior autem ♮ quadræ in diatonico: Longeq; suauior b mollis in Enarmonico deductæ sint. Nam unumquodq; exachordum siue ♮ duræ qualitatis siue naturalis: siue etiam b mollaris secundum Diatonicū genus noscitur esse dimensum: hinc potius mihiipsi persuadeo ipsam naturæ qualitatem quartæ chordæ inscriptam esse q̄ prioris ac grauioris Hipaton tetrachordi diatonici scilicet ac naturalis generis: potissimum diastema contineret: b mollem uero q̄ primum suiipsius tetrachordum ad coniunctam: uidelicet tritessinemenon chordam perficiens: tritoniæam b fa positione mollificet asperitatem. Ac ♮ duram e conuerso per disiunctā tonum ipsum inter Mesen & Paramesen per ♮ mi reddat asperiorem. Quod si: hanc chordam medium chordotoni terminum instituero: primus uaristrorsum ductus circinus: grauiori sibiipsi cōsimili atq; æquisonæ scilicet ♮ mi per diapason dupla mutuabit habitudine: qua re cum mi ipsa sit tertia exachordi ipsius chorde ac tertium obtineat introductorii locum in prima & grauissima chorda scilicet Γ ut exordium propriæ qualitatis suscipiat necesse est. At quibus proprietatibus qualitatibusue syllabæ omnes uocales ascribuntur: his tribus figuris facile percipitur.

	La in e			La in a			La in d	
	sol in d			sol in g			sol in c	
Ois	fa in c	cantatur	Ois	fa in f	cantatur	Ois	fa in b	cantatur
	mi in ♮	p ♮ quadrā.		mi in e	p naturā.		mi in a	p b mollem
	re in a			re in d			re in g	
	ut in g			ut in c			ut in f	

Mutatio q̄d Multimodas insuper sonorum mutationes clerici ꝑtestantur. Est enim Mu
Baccheus tatio apud Baccheum alteratio subiectorum seu alicuius similis in dissimilem
Gregorius locum transpositio. Hinc in moralibus Mutari Gregorius inquit est ex alio
in aliud ire & in semetipsum stabilem non esse: unaquæq; enim res quasi tot
passibus ad aliam tendit: quot mutabilitatis suæ motibus subiacet. Verum
Martianus huiusmodi mutationem Martianus transitum appellat: quem uocis uariatio
Briennius nem in alteram soni figuram interpretatur. Brienius autem mutationem dixit
esse subiecti systematis ac uocis characteris alienationem. Fit autem mutatio
secundum genus: quum scilicet in tetrachordo diatonico lychanos uel etiam
paranetes chorda remittitur semitonio in graue: transeundo in chromaticam
Boetius figuram: uel tono transeundo in enarmonicam: quæ nusq̄ accidit ex grauitate
Aristoteles in acumen uariari ut Boetius noster in q̄rto explicuit. Id quoq; & Aristoteles

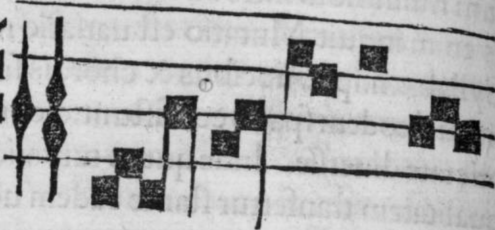
ipse in musicis problematibus intelligi uoluit: quum diceret: Quod sapit naturam acuti plerūq; pertransit in grauem: quod autem sapit naturā grauis non permutatur in acutum. Est & alia mutationis consideratio in uoce ac sono: nam quum sunt in motu & fiunt tantum uoces & soni ipsi de genere credunt
entium successiuorun ut uigesimoseptimo problemate īterpres exposuit: qua — Petrus appo
re uocis ipsius ac soni generatio consistit: in quodam fieri & transmutari. Ve — nensis
rum huiusmodi introductorio difinitam a Marcheto consequitur mutationē. — Marchetus
Is enim inquit. Mutatio est uariatio nominis uocis in alterum in eodem sono. Syllabæ. n. ipsæ uocibus & chordis suis. s. notulis ascriptæ si in una eademq; linea uel eodem spatio consistunt: dicuntur quantitate pares: sed qualitate seu ꝓprietate diuersæ. Inde quum mutatio sit qualitas unius exachordi in alterius
qualitatem tranfertur stante eadem uocis quantitate: ut testatur Anselmus ter — Anselmus
tio suæ musicæ: hinc mutationem uoco alternam uocis in uocem delationem uniformi extensione depræhensam. Voces autem ipsas exachordorum syllabas intelligo Non igitur uox mutatur in uocem per intensionem aut remissionem: sed syllaba in syllabam & proprietas seu qualitas in qualitatem. Quo fit ut quum syllabas tantum modulato transitu exprimimus ipsa quadret mutatio. Litterarii autem characteres in introductorio obseruati neq; proferuntur neq; mutantur. Syllaba item quæ uel lineam uel spacium sola occupat mutationi nō congruit. Quare in Γ ut: In Are: In ♮ mi: & in Ela: nusquam fit mutatio: quod quum fieri necessitate contingeret exachordum conglutinatorum pristinum ordinem iterabis.

In C faut duæ alternatim eueniunt mutationes: prima mutando præcedentem syllabam in sequentem scilicet fa in ut: diciturq; ascendens mutatio ex ♮ in naturam: ut harum exponit notularum descriptio.

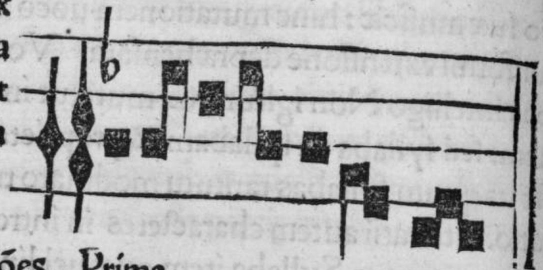
Secunda mutatio fit quū modulando mutamus sequentem syllabam in præcedentem scilicet ut in fa: quæ quidem dicitur descendens ex natura in ♮ quadram ut hic patet.

Constat enim tribus de causis mutationē fieri oportere. Primo ut supra & infra unūquodq; exachordū uoces ipsæ modulato trāsitu possint in acutū itēdi atq; remitti in grauitatē. Secundo ad cōcipiendū suauioris modulatōis tran

situm. plerumq; enim non minus melitum & suauem cantum reddit uariata uocum qualitas q̃ permutata quantitas modulati soni. solet quandoq; b mollis qualitas in locum ♮ quadræ deducta (quod Ambrosiani sæpius obseruant) modulationem reddere suauiorem. Tertio ad faciliorem consonantiā figurarum scilicet diatessaron ac diapentes transitum in tonorum permixtione dispositum. In D sol re item & in Elami duæ cōsimiles fiunt mutatōes. In F faut autem duæ consurgunt mutationes: prima intensionis gratia fit mutando naturæ qualitatem in b molli: seu primam syllabam in secundam scilicet fa in ut: quod præsens indicat notularum descriptio.



Secunda remissionem conspicit ex b molli in naturam mutata secunda syllaba in primam scilicet ut in fa: ut hac notularum dispositione potest facile compræhendi.



Ex G sol re ut. sex prodeunt mutatiões. Prima fit ex modulato transitu primæ syllabæ in secundam scilicet ex sol in re ascendendo ex natura in b mollem: ut hac dispositione percipitur.



Secunda fit econuerso: mutando secundam syllabam in primam scilicet re in sol descendendo ex b molli in naturam: ut hic patet.



Tertia mutatio fit conuersione primæ syllabæ in tertiam querendæ intensionis causa scilicet sol in ut: ex natura in ♮ quadram quod hoc percipitur exemplo.



10

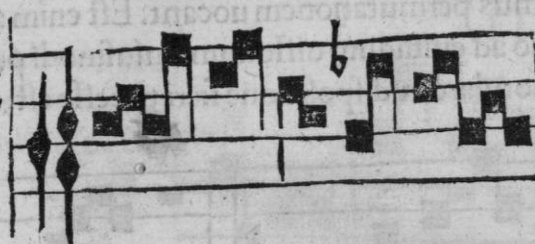
Quarta fit ecōuerso querens scilicet remissionem mutata ut in sol ex ♮ quadra in naturam. ut hic patet.



Quinta mutatio fit quum modulando mutatur secunda syllaba in tertiam scilicet re in ut ascendendi gratia: ex ♮ b molli in quadram ut hic.



Sexta fit mutando tertiam syllabā in secundam. s. ut in re descensus gratia ex ♮ dura in b mollem: ut hoc declaratur exemplo.



Fit plærumq; hec sexta mutatio uidelicet tertiæ syllabæ in secundam. s. ut in re: respiciens ascensum in primo disiunctiōis gradu: tunc ipsam irregularem seu indirectam mutationem uoco: quod hoc sane pernotatur exemplo.



Directa mutatio

Est. n. directa & regularis mutatio quæ præcedēti & sequenti unisonæ opponitur mutationi ut s. gratia exempli: quum prima fit ascendendi causa: secunda descendendi: tertia ascēdendi: quarta descendendi: quinta ascendendi: sexta descendendi. Indirecta autem & irregularis mutatio dicitur quum præcedenti aut sequenti unisonæ mutationi per similem ducit proprietatis seu qualitatis motum: ut sexta huiusmodi ascendens: quæ quintæ præcedenti ad ascensum ductæ persimilis efficitur in motu. Et enim Ascendens mutatio quum mutato unisonæ uocis nomine primus uocis modus tendit in acumen. Descēdens uero quum primis uocis mutatus remittitur in grauitatem. In A la mi re sex fiunt mutationis eisq; ut in G sol re ut deductæ sunt cōsimiles. Ac sexta rursus irregulariter & indirecte ꝓcedit idest quintæ præcedenti ex b molli in ♮ duram ascendenti persimilis. ut hic.

Indirecta mutatio



In b fa ♮ mi: q; ambæ syllabæ non sint eiusdem soni: nullam posse fieri mutationem pleriq; consentiunt: maiore enim semitonio ab inuicem sunt disiunctæ: nam cum b fa a mi de Alamire: minore sit semitonio disiūcta in acutū ac ♮ mi q̄ re eiusdem alamire sit tono acutior: Cumq; tonus minus semitonium maiore semitonio uincat: constat ♮ mi maiore semitonio q̄ b fa esse acutiorem. Quare quum necessitate coacti ipsam deducimus in b fa ♮ mi mutationem & qualitatis & quātitatis conueniet mutatio: qualitatis inquā idest proprietatis b mollis in ♮ duram: mutando fa in mi: ascensus gratia: uel econuerso descendendi causa: quātitatis idest trāseūdo per fa ad mi ex grauiore ad acutiorē sonum: ipsius apotomes interuallo: aut econuerso: per mi in fa descendendo ex acuto in grauiorem: quem quidem transitum quoniam difficilis & admodum dissonus est omni solertia deuitandum musicorū scola precepit: hunc Marchetus & Anselmus permutationem uocant. Est enim adinuēta irregularis & indirecta mutatio ad euitādum dissonum huiusmodi permutationis trāsitum quem urgente notularum dispositione fieri necesse est: ut hoc constat exemplo.

Marchetus Anselmus



Quid sit pmutatio.

Est igitur pmutatio mutua qualitatis & quantitatis inuicem uariatio.

In C sol fa ut: sex ducunt mutatões.

Priā quū modulādo mutamus primā syllabam in secundam .s. sol in fa: ascēdendo de b molli in ♮ duram ut hic.



Fit in sup hæc prima mutatio aliquādo Indirecte & irregulariter scilicet descendens in primo trāsitu mobili ad diffugiendam in b fa ♮ mi dissonam & incongruam permutationem: ut hac notularum dispositione probatur.



Secunda mutatio fit quum modulando mutatur secunda syllaba in primā scilicet fa in sol: descensus causa: ex ♮ quadra in b mollem: ut hoc constat exemplo.



Tertia mutatio fit quum modulando mutamus primam syllabam in tertiam: uidelicet sol in ut ascendendo ex b molli ad naturam: ut hoc exemplo percipitur.



Quarta mutatio fit quum modulādo mutamus ut in sol: descēdendo de natura in b mollem ut hic patet.



Quinta mutatio fit quum modulando mutamus secundam syllabam in tertiam .s. fa in ut ascendendo ex ♮ quadra in naturam ut hic constat.



Sexta & ultima mutatio fit quum modulando mutatur tertia syllaba in secundam uidelicet ut in fa descendendo ex natura in ♮ quadram: ut hoc percipitur exemplo.



Complures quoq; possunt indirecte & irregulariter fieri mutatiões: ut quisq; ex seipso facile potest considerare.

In D la sol re: sex consimiles ducuntur mutationes. Ac duæ in E la mi. Atq; in F fa ut. Nec non & in cæteris consimiles mutationum motus concernentibus: singula .s. singulis consimilis referendo. Mutationum insuper pluralitatem asserunt fugiendam: quum modulationis progressum unica mutatiõe cõstiterit esse congrue dispositum. Aç tardius longiusq; quoad fieri possit mutationem prosequendam esse ferunt. Euenit quandoq; disiunctus mutationis transgressus: quum modulando fit transitus ultra ordinē exachordi: puta ascēdendo uel descendendo per septem aut octo uoces uel etiam per plures: quod in mensuratis cantilenis frequentius obseruatur. Possent item & per coniunctas plures fieri mutationes si tonorum interuallis disponerentur syllabæ exachordorum. tonos ipsos in duo inæqualia partientes semitonia. At cū uel chromatico uel permixto generi id sane competat: præsens hæc cura refellit: diatonicam tantum Guidonis referens institutionem.

De Conſonantia diateſſaron & eius ſpeciebus Caput Quintum.

Diateſſaron eſt conſonantia quatuor ſonis duos tonos & minus ſemitonium circũſcribentibus ducta: quã in ſingulo tetrachordo naturalis expoſtulat modulatio. Tris.n.figuras habere pernoſcitur cũ omnis conſonantia ſiue diateſſaron ſiue diapente ſiue diapaſon unam ſemper minus habeat ſpeciem uel figuram q̃ ſint eius uoces.totidemq; interualla naturaliter ac diatonice diſpoſita. Dicta enim eſt diateſſaron per quatuor. Genere quidem uno: ſed ſpecie diuerſa: tres igitur ut dictum eſt diuerſas ſpecies ſeu figuras cõpræhendit. Prima pertranſit ex graui in acutum toniæo ſemitonæo ac toniæo interuallis harum circũſcriptione ſyllabarum re mi fa ſol: ſortiturq; principium in A re: ubi prima & acquiſita perfecti quindecim chordarum ſyſtematis reſidet chorda & terminatur in D ſol re: Quocunq; inſup ſimilis ꝑtrãſierit proceſſus primã ſemp diateſſaron formã celebrabis. Hæc.n.uel ſingulis diatonici generis iteruallis diſtinctis ꝓcedit: uel toniæo & ſemiditõiæo icõpoſito uel ſemiditõiæo icõpoſito & toniæo: uel icõpoſito diateſſaronico: ut his ꝑcipit figuris.

Secunda diateſſaron figura ꝓcedit ex graui in acutum ſemitonio ac duobus contiguis tonis diſtincte & cõpoſite diſpoſitis his.ſ.ſyllabis: mi fa ſol la: proſequiturq; exordium primæ uidelicet in ♮ mi ſecundum diatonicam primi exachordi dimenſione. deſcenditq; econuerſo ex graui in acutũ: duobus.ſ. tonis ac ſemitonio: atq; conſimilis interuallorum ac ſyllabarum tranſitus ubiq; ſecundam preſtat diateſſaron formam quæ & diuerſis ut prima diſponitur interuallis hoc modo.

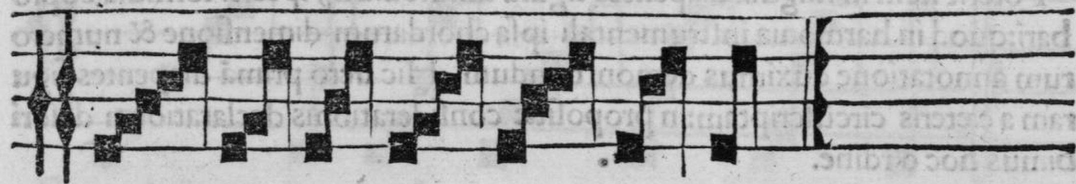
Tertia diateſſaron forma tenditur a graui in acutum per diatonicam conglutinatorum exachordorum conſequentiam a C faut ad F faut: his ſyllabis ut re mi fa. tono.ſ.ac tono atq; ſemitonio: ſed econuerſo ex acuto in graue ſemitonio ſ.& duobus tõis. Atq; iccirco cõſimilis & ſyllabaꝝ & iteruallorꝝ cõſideratio tertiã ſemp affert diateſſaron formã: q̃ & diuerſis iteruallis ꝓtẽdi: ſubiectæ dſcriptões declarãt.

Poſſunt tamen tres ipſæ diateſſaron figuræ in ſingula ſpecie conſiderari uariata mediarum chordarum dimenſione: ut in harmonia inſtrumentali æquiſſima partitione & numerorum annotatione notiſſime demonſtrabo. Verum hic ipſius tantum ſyllabis ut compræhendi poſſit quod dicimus demonſtremus hoc modo.

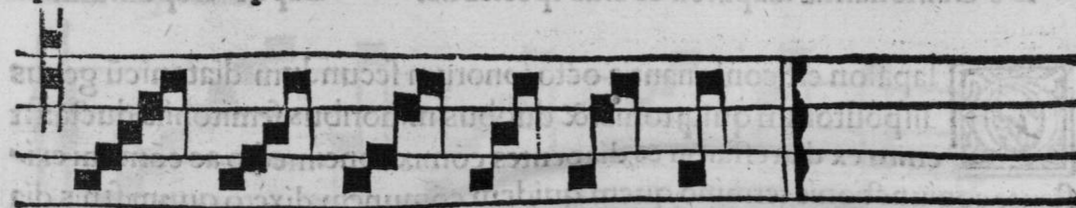


De Conſantia diapentes & eius ſpeciebus. Caput Sextum.

Diapente eſt conſonantia quinq; ſonorum tris tonos & unum minus ſemitonium quatuor diatonicis interuallis complectentium. dicta enim eſt ꝑ quinq;. Atq; quatuor habet ſpecies ſeu diuerſas figuras: quarum poſitionem ſemitoniæus tranſitus hincinde uagus noſcitur declarare. Prima enim diapẽtes figura fit ex prima diateſſaron & tono in acutum: retinetq; ſemitonium naturale in ſecundo interuallo procedens his ſyllabis re mi fa ſol la: cuius exordium ſummitur in D ſolre & terminatur in Elami re. Conſimilis autem interuallorum & notularum tranſitus primã ſemper diapentes ſpeciẽ collocabit. Sed & diuerſis contrahitur interuallis ut hic conſtat:



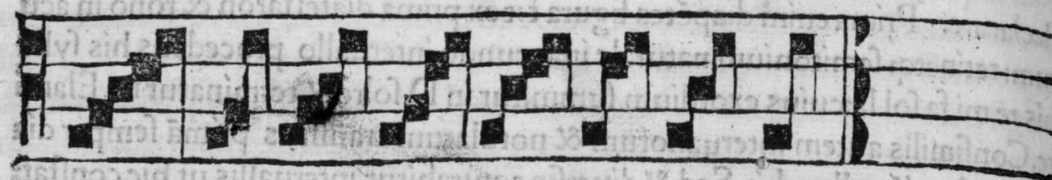
Secunda diapentes figura componitur ex ſecũda diateſſaron & tono in acutum: in primo & grauiori interuallo ſemitonium cõtinens his.ſ.ſyllabis ducta: mi fa ſol la mi: Cuius initium diſponitur in Elami grauem atq; terminatur ad ♮ mi acutam. Similis quoq; uocum & interuallorum diſpoſitio ſecundam ſemper diapentes ſpecie.n noſcitur comprobare: quam & diuerſis interuallis concipi hæc declarat poſitio.



Tertia diapentes figura formatur ex tritono ac ſemitonio in acutum: in quarto.ſ.interuallo conſutum habens ſemitonium: & procedit his ſyllabis: fa ſol la mi fa. oritur autem in F faut grauem tendens ad C ſolfaut in acutum. cui omnis conſimiliũ uocum & interuallorum proceſſus ſemper cõſimilem offert diapentes ſpeciẽ: quæ & per diuerſa põt interualla diatonice ꝓtendi ut hic patet.



Quarta diapentes figura diſponitur per tertiam diateſſaron & tonum in acutum procedens a G ſolreut ad D laſolre: his ſyllabis: ut re mi fa ſol. obtinetqꝫ ſemitonium in tertio interuallo. Vbicūqꝫ autem ſimilis uocum & interuallorum fuerit ſucceſſio: quarta ſemper diapentes ſpecies eueniet: quam & diuerſis interuallis plerūqꝫ diſponunt hoc modo.



Poterit item in ſingula diapentes figura uniuſcuiuſqꝫ ſpeciei formula cōprobari: quod in harmonia inſtrumentali ipſa chordarum dimenſione & numerorum annotatione duximus demonſtrandum. Hic uero primā diapentes figuram a cæteris circūſcriptam: in propoſitæ conſiderationis declaratiōem deſcribimus hoc ordine.



De Conſonantia diapaſon & eius ſpeciebus. Caput Septimum.

Diapaſon eſt conſonantia octo ſonorum ſecundum diatonicū genus diſpoſitorum quiqꝫ tonis. & duobus minoribus ſemitoniis ducta: fit enim ex diateſſaron & diapentes cōmixtione: medio ac cōmuni exiſtente coniunctionis termino quem quidem cōmunem dixero quum finis diateſſaron fuerit & diapentes principium: aut econuerſo. Dicta .n. eſt diapaſon per omne: quaſi omnibus diſcretis ſonis melopeiam: ſeu modulatiōis effectionem ſuſtinens. Omnes diſcretos ſonos ſeptem tantum eſſe conſtat: octauū uero hæc ſuſcipit primo quidem ſono ipſa iteratione per ſimilem: qua re æquiſonam uocant ſane inquā a Ptholomeo dictum Diapaſon conſonantiam talem uocis efficere coniunctionem ut una eademqꝫ uox uideatur ſimul eſſe ꝓlata.

Ptholomeus

Baccheus.

Quot: n. ſunt diapaſon ſpecies: tot Baccheus aſſerit conſonantiarum formas quibus totius extat modulaminis plenitudo. Verum alia ſecūdum Arythmeticam medietatem conſiſtit: quum. ſ. diateſſaron ac diapentes extreme tantum ac media cōmunis chorda ſimul percutiuntur ita. ſ. ut grauior cum media diateſſaron: media uero cum acuta diapenten obſeruēt: quod collateralibus inſt tonis. Alia ſecundum mediocſitatem harmonicam copuletur. fit enim hæc quum extremæ tantum ac mediæ chordæ ſimul percuſſæ diapentem inter grauem & mediam: ac mediam inter & acutam: diateſſaron obſeruant: quod ducibus ſeu autenticis obuenit tonis. Atqꝫ ita tres ipſæ chordæ ſimul pulſæ

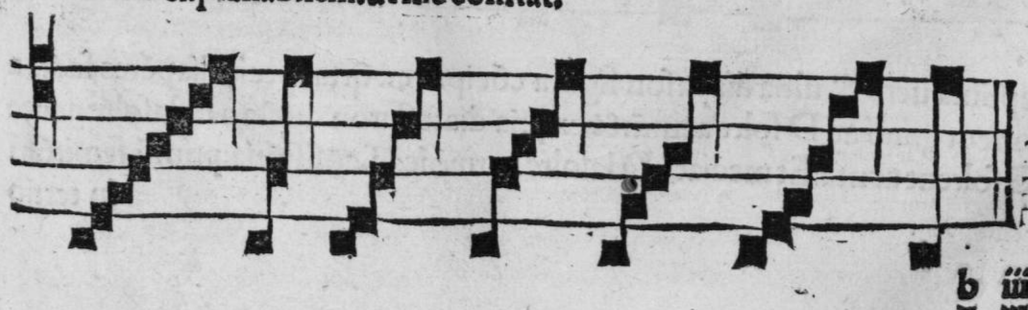
pulſæ harmonicam probant conſiſtentiam: huius ratio eſt proportionata in chordotono conuenientia extremorum & differentiarum ad inuicem: quod in harmonia inſtrumentali lucidius exponetur. Septem itaqꝫ figuras ſeu ſpecies continet diapaſon conſonantia quarum Prima formatur ex prima ſpecie diateſſaron ducta ab Are ad Dſolre: & ex prima ſpecie diapentes facta a D ſol re ad A la mi re acutam: mediatur autem in D ſol re Arythmetica diſpoſitione: continet. n. quinqꝫ tonos & duo minora ſemitonia: horum primum in ſecūdo: ſecundum in quinto tranſitu ſeu interuallo diatonice ducto collocatur. Conſimilis quoqꝫ uocum & interuallorum tranſitus primam ſemper diapaſon figuram declarat: quæ diuerſis poteſt interuallis extendi ut hic conſtat.



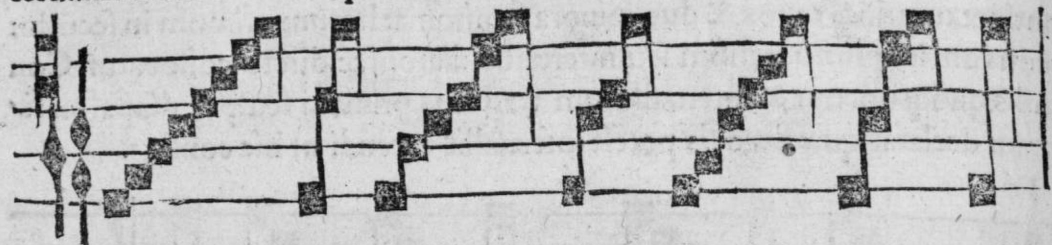
Secunda figura diapaſon formatur ex ſecunda ſpecie diateſtaron facta a ♮ mi graui ad E la mi grauem: & ex ſecunda ſpecie diapentes ducta ab Elami graui ad ♮ mi acutam: mediatur. n. in Elami grauem ſecundum. ſ. mediocritatem. arythmeticā: rurſus cōſimilis uocū interuallorūqꝫ proceſſus: ubiqꝫ ſecundam deducet diapaſon formam primum ſemitonium in primo: ſecundum in quarto ſuſtinentem interuallo: quam & diuerſis interuallis protrahendam præſens indicat diſpoſitio.



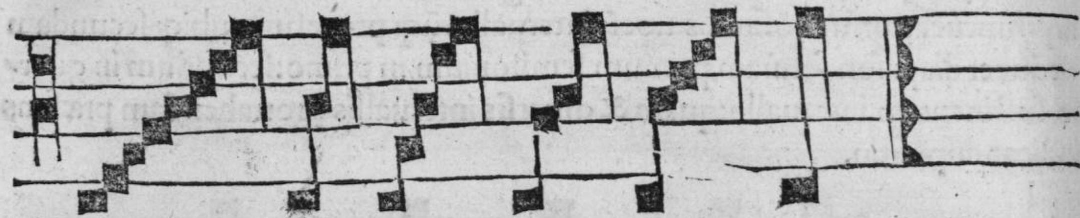
Tertia figura diapaſon formatur ex tertia ſpecie diateſſaron facta inter Cfaut & F faut graues & tertia ſpecie diapētes deducta ab F faut graui ad C ſolfaut acutam: mediatur. n. in F faut grauem arythmetica conſideratione primum ſemitonium in tertio ſecundum in ſeptimo continens interuallo. Atqꝫ ſimilis uocum & Interuallorum diſpoſitio tettiam ꝓbat diapaſon formam multimodis interuallis explanabilem: ut hic conſtat.



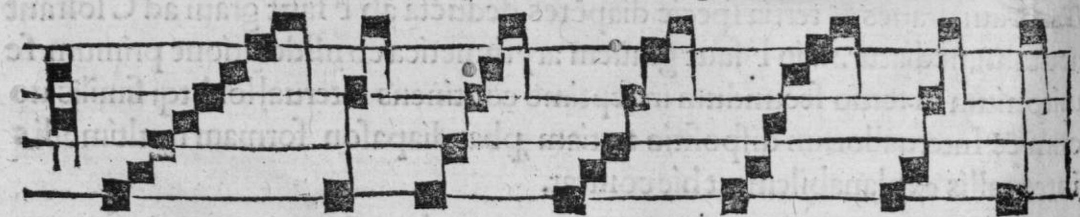
Q uarta diapaſon figura cōponitur ex prima ſpecie diapentes ducta a D ſol
re ad A la mi re acutam & ex prima diateſſaron facta ab A lamire ad D ſol re:
mediatur autem harmonice in Alamire primum tenens ſemitonium in tertio in
teruallo & ſecundum in ſexto. Conſimilis autem & ſonorum & iteruallorum
deductio quartam ſemper efficit diapaſon formam:quæ & diuerſis poteſt in-
teruallis ſuſtineri:ut hic patet.



Q uinta diapaſon figura formatur ex ſecunda ſpecie diapentes ducta ab E la
mi graui ad ♮ mi acutam & ex ſecunda diateſſaron habita inter ♮ mi & El a-
mi acutās:mediatur quidem in ♮ mi acutam ſecundum harmonicam medio-
critatem: continens primum ſemitonium in primo interuallo & ſecundum in
quinto Omniſqꝫ eiuſmodi & ſonorum & interuallorum ꝓceſſus quintā ſem-
per perficiet diapaſon ſpeciē:quæ & diuerſa poterit interualla cōtinere.ut hic.

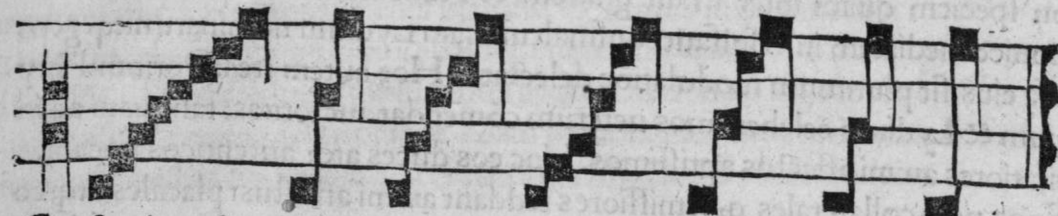


Sexta diapaſon figura cōtexta eſt ex tertia ſpē diapētes ducta ab F faut graui
ad C ſolfaut acutam : & ex tertia ſpecie diateſſaron facta a C ſolfaut ad F faut
acutam.Mediatur.n.in C ſolfaut ſecundum medietatem harmonicam:conti-
nens primum ſemitonium in quarto interuallo: & ſecundum in ſeptimo. hu-
iuſmodi autem ſonorum & interuallorum cōſideratio ſextam ſemper & ubiqꝫ
diapaſon formulā cōprobabit : quæ multimodis pōt interuallis uariari:ut hic.



Septima uero & ultia diapaſon figura cōcipit̃ ex q̃rta ſpecie diapētes facta a
G ſolreut graui ad D ſolre acutā:& ex pria diateſſaron ducta a D laſolre acuta
ad G ſolreut acutā:Et mediat̃ i D laſolre harmōica.ſ.cōſiſtētia:primū ſemitōiū
in tertio

in tertio:& ſecundum in ſexto poſſidens interuallo.Conſimilis quoqꝫ & ſono
rum & interuallorum deductio ſeptimam ſemper producet diapaſon figurā.
cuius interualla difformiter uariantur.ut hic patet.



Conſtat itaqꝫ ſeptem has diapaſon figuras inuicem eſſe differentes : tum lo
cali ſemitoniorum uarietate: tum diateſſaron ac diapentes formularum diuer
ſitate:Alteram quoqꝫ diapaſon ſpeciem tono aut ſemitonio acutiorem ſecun-
dum ſcilicet diatonice diſtributam ſonorum conſequentiam: alteram grauio-
rem. Ruſuſqꝫ in unaquaqꝫ diapaſon figura ſtātibus extremis ſonis poſſunt
reliquæ eius formulæ comperiri uariatis ſcilicet interuallorum dimenſioni-
bus : quod ſane deducetur in harmonia inſtrumentali. Has autem diapaſon
formulas antiqui conſtitutiones dixerunt quaſi plenum quodammodo modu — Antiqui mu-
lationis corpus ex conſonantiarum cōiunctione conſiſtens unaquæqꝫ ſpecies — ſici
conduceret.Ptholomeus autem ꝙ ipſas & modos appellarent propriis nomi- — Ptholomeus
nibus diſtinctos:ut totum perfectiſſimi quindecim chordaꝝ ſyſtematis hiiſce
modulationibus adimpleret octauum modum ſuperduxit in acutum:a prima
diapaſon non ſpecie ſed integro primæ ipſius interuallo diſtantem:quam hy-
permixolydium quaſi ſupra mixolydium nuncupauit. Verum hos omnes eo
rumqꝫ affectiones in ipſo harmonico inſtrumento exacte explicabimus. Pla-
cet tamen eorum hic nomine recenſere. Prima enim diapaſon ſpeciem quam
duximus ab Are graui ad Alamire acutā:in D ſol re ſcilicet mediatā:Hypodo — Hypodorius
rium uocabant:quaſi ſubiectum Dorio ſeu placalem uel ſubiugalem dorii pro — Hypophri-
pter eius tetrachordum in graue reflexum a media chorda quam clerici fina — gius
lem uocant. Secunda Hypophrigius uocitata eſt quaſi ſub Phrygio:quæ de — Hypolidius
ducta eſt a ♮ mi graui ad ♮ mi acutam mediata in propriam finalem ſcilicet
Elami grauem. Tertiam ſpeciem diapaſon Hypolydium dixerunt quaſi ſub
lydio quoniam uariſtrorſum ſubuertit acutum lydii tetrachordum hanc dedu
ximus a C faut graui ad C ſolfaut acutam in F faut grauē finalē ſuā Arithme
tice mediatam. Q uarta diapaſon ſpecies ducta a D ſolre graui ad D laſolre
acutam:harmoniceqꝫ in ſuam confinalem ſcilicet Alamire acutā mediata Do — Dorius
rius eſt uocata ab his quidem qui eiuſmodi melodiam primum inſtituere: uel
ut quidam uolunt quos plurimum ipſa delectaret. Q uintam diapaſon ſpe-

ciem quam duximus ab Elami graui ad Elami acutam harmonice mediatam in ♮ mi acutam eius confinalem. Phrygium appellabant cuius modulationem & inuenisse & usos ea plurimum Phryges ferunt. Sextam diapason speciem quam inter Ffaut grauem & Ffaut acutam disposuimus harmonice mediatam in C solfaut confinalem suam Lydium nominarunt: q gens ipsa eius sit plurimum modulatiõe delectata. Hos autem tres: Dorium: Phrygium & Lydium celeberrimos ueterum cõmendat auctoritas: tanquam ad incitatiores animi affectus aptissimos. hinc eos duces atq; autenticos uocant. Suos uero collaterales q remissiores reddant animi affectus: placales atq; comites dicunt: collaterales autem dicti quoniam consimilibus ducuntur lateribus scilicet diatessaron & diapentes speciebus: uel ex conuersione unius lateris scilicet diatessaron superioris seorsum ducta. Horum uero omnium naturales conuenientias atq; ipsorum auctores in harmonia instrumẽtali latius explicabo. Septima diapason species inter Gsolreut grauem & G solreut acutam ducta: & in Dlasolre harmonice mediata mixolidius quasi mixtus lydius nuncupata est. Plerunq; enim alterna lydiæ & mixolydiæ modulationis commutatione redditur concentus suauior: quod potissime Ambrosiani nostri in ecclesiasticis obseruant modis quum quintum ipsum & septimum commutatione ♮ duræ qualitatis in b molli tanquam diapentes uel diatessaron specie commixtos modulari solent. Hypermixolydium ut dictum est Ptholomeus eam diapason figuram: quæ septem ipsis inuicem differentibus superesset instituit. uocitãdam: ductam quidẽ a Mese ad Netenhyperboleon: ac Arythmetice mediatam in paranetendiezeugmenon. At octo ipsos modos quos & tonos uocant quasi ex tonis eorumq; partibus scilicet semitoniis ductos: Alii tropos propter accidentalem unius in alterum conuersionem toni uel semitonii intensione seu remissione deductam: uel propter alternam diapentes diatessaronq; specierum commixtionem: quatuor maneriebus ecclesiastica distinxit auctoritas. Namq; primam maneriem dixerunt Protum: secundam Deuterũ: tertiam tritum: quartam Tetrardum singulis ipsis diapason diatessaron confetẽtes. Ita ut Protus dorii atq; Hypodorii limites obseruaret & terminos: ut in compluribus ecclesiasticis modulationibus peruidemus: utputa quadragesimali salutatione uirginis. Salue regina. Deuterus Phrygii & Hypophrygii. Tritus lydii & Hypolidii. Tetrardus Mixolidii & collegam: quẽ reflexo sub diapenten tetrarchordo reliquorum similitudine hypomixolydium possumus nominare Posteritas autem has ipsas maneries diuisit ita ut ab antiquitatis auctoritate ordinem non diuerteret. Namq; Protum qui doris est primum posuere: Hypodorium secundum: Deuterum tertium dicunt: qui & Phrygius est: Hypophrygiũ q̃rtũ: Tritũ q̃ntũ. s. lydiũ: Sextũ hypolydiũ: Tetrardũ Mixolydiũ uidelicet septimũ in ordine. Octauo non admittit ꝓpriũ nomen: nisi forte aliorũ ut diximus imitatõe hypomixolydiũ appellauero. Hos itaq; binos ac

binos

Phrygius

Lydius

Ambrosiani

binos ecclesiastica ipsa dinumerauit posteritas. Ita ut cum unitas sit prima impar: primi combinati impares dicantur & autentici seu duces: secundi a binario pari pares & collaterales seu comites: quorũ celeberrimum ordinem sic deducunt Primus impar & autenticus: Secundus par eius placalis: Tertius impar autenticus. Quartus par eius placalis. Quintus impar autenticus: Sextus par eius placalis: Septimus impar autẽticus: Octauus & ultimus par eius subiugalis. Est enim huiusmodi tonus apud Guidonem regula per ascẽsum & descensum omnes descriptas ac etiam pernotabiles modulationes in fine diiudicans. Sed de his eorumq; accidentibus singillatim est dicendum.

Quid sit tonus secundũ Guidonem

De Diuersis tonorum accidentibus: & de formatione primi toni.

Caput Octauum.

PRimi toni modulatio formatur ex prima specie diapẽtes inter D sol re & Alamire: disposita & prima diatessaron ab A lamire ad D la sol re acutam hæc enim est quarta in ordine diapason forma in qua dorium locauimus. Finitur quidem regulariter in D solre: ubi uidelicet sua diapente sumpsit exordium. Ac reliquorum tonorum modulationes regulariter propriæ diapentes initia suis pariter terminationibus ascripserunt: ꝓpterea quidem q uox humana in acutum ducta amplius defatigatur quam in graue: nanq; ex acuto in grauitatẽ remissa fit quieti ꝓpinquior: quatuor ipsas finales tonorum chordas in grauium uocum ordine elligendas deduxerunt (eas inquam) quibus congrue subsisteret coniunctum in graue uniuscuiusq; collateralis toni tetrachordum. Ecclesiastici autem Romanam & Ambrosianam sectantes institutionem: uocem unam sub finali cuiuscũq; autenticæ modulationis toni interuallo deponunt quasi inter octo priores diapason uoces & hanc nonam: sesquioctaua inuicem habitudine tonus resultet: quod & si naturaliter ac diatonice tribus ipsis ducibus primo. s. & tertio ac septio cõuẽit: quo tamen tono dissonum probat diatonicus sonorũ transitus nanq; sub ipsius finali chorda. s. F faut graui semitonium illico naturaliter decidit in graue quare nonnulli asserunt notulam ipsam inter D sol re & Elami graues esse relaxãdã: maiore. s. sub Elami semitõio: ut ide ipa a finali tono distet i grauitatẽ. nos ãt diatonice ꝓcedẽtes: naturalẽ uocũ i itroductorio dispositionẽ minime subuertẽdã eẽ existimamus: cũ potissime octo ipsæ diapason cõsonãtiæ uoces dupla

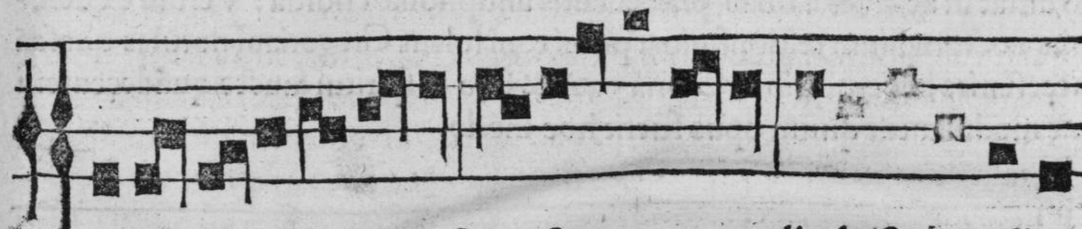
Clerici Romani Ambrosiani.

diſtinctæ ſunt dimenſione quinque:ſcilicet ſeſquioctauis atq; duobus minoribus ſemitonis:iccirco non neceſſariam puto huiuſcæ uocis ſubſtitutionem tanquam modulationis diapaſonicæ congruentem:ſed potius ſuperfluā:eccleſiaſtica tamen auctoritate probandam. Primi igitur toni modulatiões plerūq; principia propria conſequuntur in C faut quidem tanq̄ ſuperfluæ:In Dſolre:In F faut:In G ſolreut:graues:& in Alamire acutam tāquam naturales & perfectæ. Cōmixtæ autem in Elami grauē:Sed mixte atq; itē ſuperflue in Are & ♮ mi graues. Commixtus tonus dicitur ſi autēticus eſt:quum in eo ſpecies alterius quam ſui collateralis diſponuntur. Sin autem fuerit placalis : dicetur commixtus quum alterius quam ſui ducis & imparis conſonantes continet formas: Mixtus tonus dicitur ſi autentitus eſt:quum uel totum grauius ſui placalis attigerit tetrachordum : uel duas ſaltem eius chordas. Imperfectus tonus ſiue autenticus ſiue placalis eſt qui non implet propriam diapaſon figuram deficiens uel ex parte diapētes uel ex pte diateſſaron uel ex parte utriuſq; hunc proprie diminutum dicunt. Pluſquāperfectum uero ſeu ſuperfluum putant tonum:quum(ſi autenticus fuerit)ultra diapaſon: notulam unam aut duas diatonice ductas:tenuerit in acutum. Quū aūt placalis fuerit tūc in graue. Sunt & qui irregulares dicunt ſingulorum tonorum modulationes quū in ſuam confinalem chordam terminauerint : Sunt enim quatuor confinales chordæ:ſecundum ſcilicet octo tonorum combinationē. Eſt enim chorda confinalis in quacunq; manerie uox illa in qua diapentes formula terminatur in acutum : hinc diſtat confinalis cuiuſcunq; toni a ſua finali integro diapentes interuallo:Namq; primus tonus & ſecundus regulariter terminatur in Dſolre Irregulariter uero in Alamire. Tertius & quartus regulariter in Elami grauē Irregulariter in ♮ mi acutam. Quintus & ſextus regulariter in F faut grauem: Irregulariter in C ſolfaut acutam. Septimus & octauus regulariter in G ſolreut grauem terminantur . Irregulariter in D laſolre acutam quanquam Antiphonis & gradualibus:cæteriſq; Gregorianis modulationibus raro conceſſerint confinalem:dicunt enim eos ſemper regulariter terminare. Ambroſiani autem ſæpius ſeptimum hunc tonum in ſua confinali conterminant : octauum raro. Poteſt in ſup unuſquiſq; tonus in introductorio concipi ubicunq; eius latera ſeu ſpecies noſcuntur extendi:quem extra naturalem ac primariam eius diſpoſitionem ductum: poſſumns fictum uel acquiſitum appellare. Eſt etiam conſideranda diſtinctio in tonorum huiuſmodi modulationibus quam Guido uoluit intelligi : quantum in quolibet cantu continuatim quoad uſq; uox quieuerit pronūciatur. Hæc enim per neumas ſane declaratur. Neuma enim eſt uocum ſeu notularum unica reſpiratione congrue pronunciandarum aggregatio . Neuma græce : latine nutus ſolet interpretari . Deſcribunt enim notatores in Antiphonis & nocturnis reſponſoriis atq; gradualibus ipſam certa linea in modum pauſæ cantilenas terminantis omnia linearum interualla complectente : diuidentem diſtinctiones : qua quidem innunt uocis ipſius

Gregoriani.
Ambroſiani.

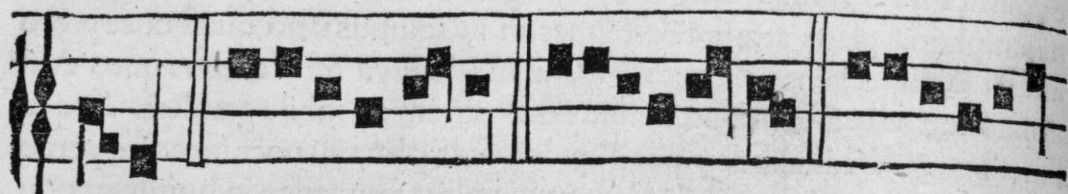
Diſtinctio
Guido
Neuma

ipſius reſpirationem.neq; reſpirandum eſt ante ultimā cuiuſuis dictōis ſyllabam:niſi complures fuerint notulæ ſoli ſyllabæ ſuperpoſitæ: tūc enim neceſſitate urgente poterit cantor poſt non ultimam dictionis ſyllabam reſpirare Debent inſuper diſtinctiones ipſæ ſecundum Guidonem fieri & terminari ubi ſæpe & condecentius tonus ille in quo fuerint poterit: regulariter ſortiri primordia. Eſt item mirabile(ut Guidonis ipſius non abutar ſententia). Quod in nocturnis reſponſpriis ſomnolentorum more grauiter & diſſolute ſummus ille pontifex ſanctiſſimus Gregorius ad uigilandum nos uidetur exhortari . Et in Antiphonis plane atq; ſuauiter ſonat. in introitibus uero quaſi uoce preconis ad diuinum clamat & euocat officiū. in Alleluya & Verſibus quos Ambroſiani melodiæ aſcribebant ſuauiter uidetur diuino iubilo gaudere. Sed in Tractibus & Gradualibus plane & protenſe atq; humili uoce incedere pernoſcitur. In offertoriis autem & Communionibus : quantam in huiuſce modulationis affectionibus preualuerit patefecit . Eſt enim in eis omnimoda huius inſtitutionis elleuatio:depoſitio:extenſio:duplicatio:ſuauis delectatio cognoſcentibus:laboris refrigerium diſcētibus: mira & ab aliorum modulantium inſtitutis longe diſtans diſpoſitio:nec modo hæc ipſa arte muſica introduxit:ſed & muſicæ diſciplinæ auctoritatem & augmenta noſcitur contuliſſe . Diuum uero Ambroſium ſolam modulationis dulcedinem mirabiliter exquiſiſſe Guidonis ipſius uerba teſtantur. Alios quoq; quāplurimos prout a domino acceperunt diuerſa munera eius gazophilatio contuliſſe. Eccleſiaſticam itaq; primi toni modulationem hoc declarat exemplar.



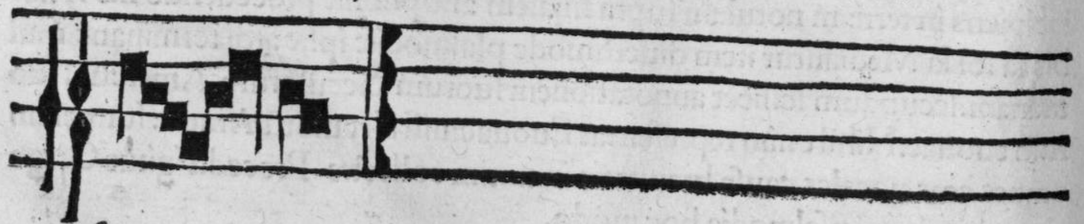
Quum autem poſt antiphonæ denunciationem pſalmodiam Gregorianam primi toni uolueris educere(ſic enim fit)nāq; antiphona primi toni pſalmodiam requirit eiuſdem:ac in reliquis eodem modo: pſalmi ipſius modulationē incipiens in tertiam notulam ſupra finalem antiphonæ procedendo his ſyllabis fa ſol la Mediantur item diuerſimode pſalmodiæ ipſæ atq; terminant multifariam.ſecundum ſcilicet annotationem ſuorum Seculorum Amen:uel ſuorum euouae. Nihil enim repreſentat Euouae:niſi Seculorū Amen : ſunt enim omnes eius uocales cauſa breuitatis in unum collectæ Procedit igitur Gregoriana primi toni pſalmodia hoc modo,





Cui.n.tono gradualium:& Alleluya atq; responsoriorum cantica tribuuntur eidem & eorum uersus sunt ascribendi. Inde sicut se habet princ piũ Euouae ad finem antiphonæ. Ita principium uersuum ad præcedentem suorum canticorum terminationem. Q uod quum canticum fuerit autentici toni:eius uersiculus eidem deseruiet:& ecõuerso:quanq̃ sæpe uersiculus placalis cantici species autenticæ modulationis attingit & econuerso. Tunc.n. ambo unica manerie considerantur. Principium autem euouae primi toni diapentes interuallo distat in acutum a finali præcedentis antiphonæ chorda : Verum ex uersibus nocturnalium responsorio℞ primi toni solent Gregoriani notulas quasdã necessarias eligere quibus Gloria patri & filio & spiritui sancto quãdecentessime modulantur quum opus fuerit hoc modo.





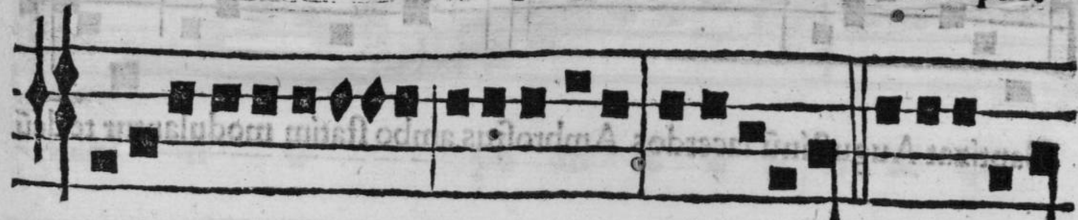
De Formatione secundi toni. Caput Nonum.



Ecundi toni modulatio formatur ex prima diapentes figura communi:quæ & primo competit & ex prima specie diatessaron facta ab A re ad D solre. Hæc.n.est ipsa diapason figura : quam in ordine primam posuimus inter A re & A la mi re acutam Hypodorio quidem ascriptam. Speciem cõmunem uoco illam quæ in quouis autentico & eius placali immobilis existit:iisdem.s.chordis considerata. Q ua re constat diatessaron in autentico & eius collaterali nõ esse speciem cõmunem:ut Marchetus asserit quippe quæ in autentico acutiorem : in placali locum obtinet grauiorem:hic.n. diatessaron sub diapente. Illic supra diapentem noscitur collocata. Q uippæ.n. chordæ secundo tono principia contulerunt A re C fa ut D sol re E la mi & F fa ut graues. In sui autem excessu seu superfluitate (licet raro) In Γ ut eius principium posuere. In D sol re ueto regulariter propriam obtinuit terminationem:cuius fotmulam hæc probat descriptio. Marchetus

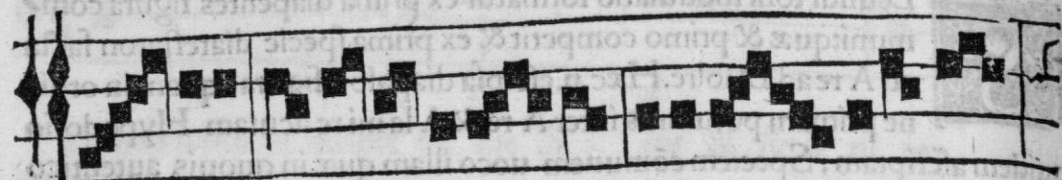


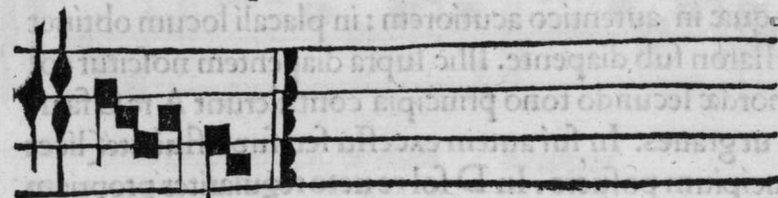
Pleriq; etiam consentiunt placales tonos supra diapentem in acutum ecclesiastica licentia unicam attingere uocem. Cuius igitur antiphona finierit in D sol re:eiusq; seculorum in F fa ut grauem possideat primordi secundi toni lege iudicabitur. cuius psalmodiam incipiunt per unicam uocem a finali tono depressam procedentes his notulis ut re fa quod præseus monstrat descriptio.



Solent ẽt uersiculi nocturnaliũ responsoriorũ huius secũdi toni unica uoce toni interuallo sua finali chorda cantici præcedẽtis depressa ꝑpria modulatõe

pcedere:hisce.s.notulis ut re mi fa. Excipi itẽ solent ab eorũ modulationibus notulæ qbus Gloria patri & filio & spiritui sancto cõgrue modulant̃ hoc mõ.

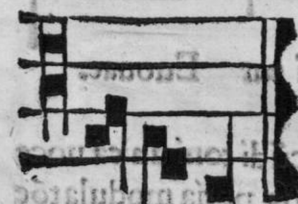




De Formula tertii toni. Caput Decimum.

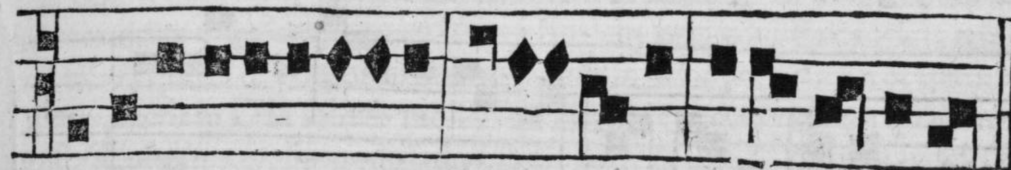
Ertii toni modulatio formatur ex secunda specie diapentes ducta ab Elami graui ad ♮ mi acutam:& ex secunda specie diatessaron facta a ♮ mi acuta ad Elami acutam: hæc enim est quinta diapason figura quam Phrygium nuncupauimus.huic autem tono quattuor accidunt principia:Elami:F faut:G solreut graues:& C solfaut acuta. cuius finalis chorda est Elami grauis:Eius autem compositioni competit hæc formula.





Euouae autem

Euouae autem tertii toni incipitur in C sol fa ut.s. in sextam supra finalem antiphonæ secũdum Grogorianos ubi tetrachodum in principio psalmodiæ sumptum determinatur Ambrosiani autem suauius procedentes principium Euouae huius tertii toni in quintam supra finalem antiphonæ chordam in qua .s. sua diapentes figura terminatur tanquam harmonica medietate suauiorem sicuti in reliquis autenticis disposuere. Incipitur uero Gregoriani huiusmodi psalmodia in tertia supra finem antiphonæ:pcedens his notulis ut re fa:cuius mediato & terminationes hoc describuntur harmento. Gregoriani. Ambrosiani.





Similiter & responsotiorum uersibus inest congrua progressio modulandi Gloria patri & filio & spiritui sancto:his notulis excerpta.





De Formula quarti toni. Caput undecimum.



Varti toni modulatio formatur ex secunda specie diapentes quã & tertio ascripsimus: & ex secunda figura diatessaron ducta a ♮ mi graui ad E la mi grauem: Est.n. secunda in ordine diapason species ducta a ♮ mi graui ad ♮ mi acutam: quam hypophrygium uocãt. Sex autem assumpsit quartus tonus principia uidelicet C fa ut D sol re E la mi F fa ut & G sol re ut graues: atq; A la mi re acutam: terminaturq; regulariter in E la mi grauem: ut præsens proponit exemplar.





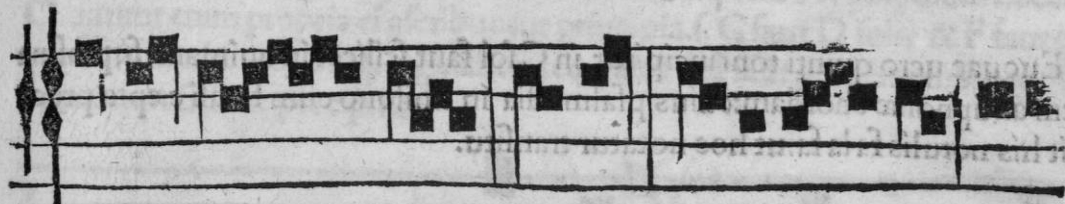
Plerũq; terminatur hic quartus tonus in A la mi re acutam ꝓcedens per species acquisitas. Est.n. secunda diapentes figura ipsi competens ab ipsa A la mi re ad E la mi acutã deducta b mollis qualitate siue a Mese ad Netẽdiezeugme non per tetrachordum sinemenon procedendo. secunda uero diatessaron forma acquisito huiusmodi quarto tono congruens deducitur ab E la mi graui ad ipsam A la mi re: quæ propria tunc finalis est: seu ab Hypatemeson ad Mesen. Omne autem Euouae quarti toni incipitur in quartam chordam supra finalem antiphonæ præcedentis: cuius psalmodia eadem summitur uoce: procedendo his notulis la sol la: ut hac descriptione percipitur.



Euouae quod



Quod si uersiculus responsorii terminati in Elami grauem inceperit in Alami re acutam uidelicet in quartã supra finalem præcedentis cantici: erit quarti toni: uel quum responsorium terminauerit in Alamire acutam & uersus principium fuerit in D la solre: b mollari qualitate deducta: erit item quarti toni acquisiti: Cuius naturalis modulatio Gloria patri & filio & spiritui sancto his ꝓcedit notulis.

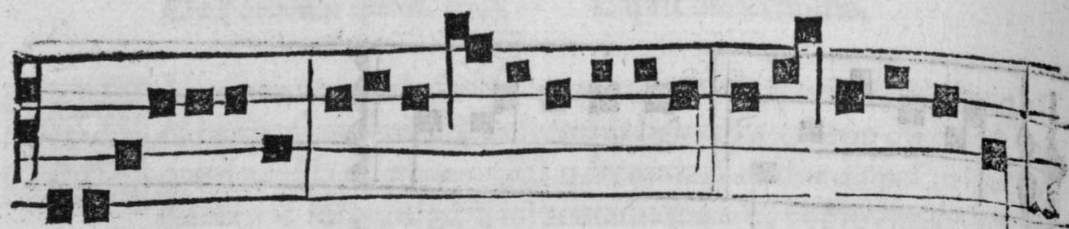




De Compositione quinti toni Caput Duodecimum.

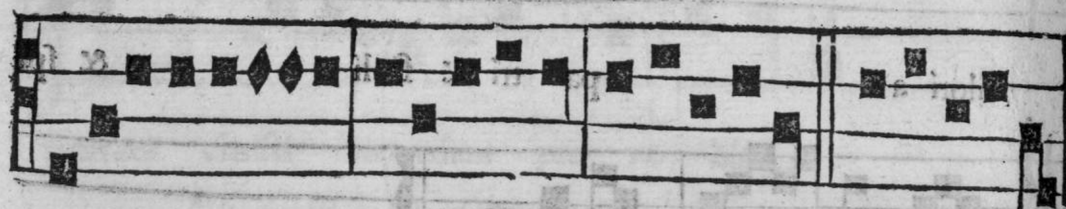


Vinti toni modulatio formatur ex tertia specie diapentes ducta ab F faut graui ad C solfaut acutam & ex tertia specie diatessaron quæ fit a C solfaut ad F faut acutam. Hæc est.n. sexta in ordine Diapason forma quam Lydium uocant. Competunt enim quatuor quinto tono principia F faut & G solreut graues: Alamire & C solfaut acutæ; terminaturq; regulariter in F faut grauem: ut hoc notatur exemplo.





Euouae uero quinti toni incipitur in C sol faut scilicet in quintam suprafinalem antiphonæ chordam: cuius psalmodia in unisono cum finali cæpta procedit his notulis fa la fa ut hoc notatur transitu.



Atq; item uersiculi principium habentes in C sol faut quorum responsoria terminauerint in F faut grauem quinto ascribuntur tono: horum modulatio Glaria patri & filio & spiritui sancto sic procedit



i 2

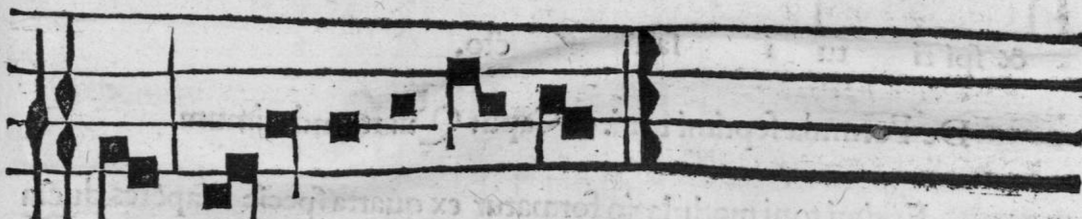


De Formula sexti toni. Caput tertiumdecimum.



Exti toni modulatio formatur ex tertia specie diapentes quæ & q̃n to ascripta est: & ex tertia specie diatessaron ducta a C faut graui ad F faut grauem Hæc.n.est tertia diapason figura disposita inter: C faut grauem & C solfaut acutam: quam Hypolydium uocant. Quatuor enim propria ei ascribuntur principia.s. C faut D solre & F faut graues & A lamire acuta: atq; regulariter termiatur in F faut graue: cuius ꝓgressio hac compositione percipitur.





Quum autem antiphona terminauerit in F faut grauem: Cuius Euouae principium teneat in tertiam supra finalem.s.in Alamire acutam sexto tono describenda est. Cuius psolmodia incipit in unisono procedens his syllabis fa sol

c i

la:ut hic.



Similiter & uersiculi responsoriorum sexti toni incipiuntur in Alamire: quæ tertia est chorda supra finalem cantici præcedentis ex his item excipiuntur notulæ aptissimæ ad modulandū Gloria patri & filio & spiritui sancto. hoc mō.





De Formula septimi toni. Caput Quartumdecimum.

SEptimi toni modulatio formatur ex quarta specie diapētes ducta a G solreut graui ad D lasolre acutam: & ex prima diatessaron figura facta a D lasolre ad Gsolreut acutam. Hæc.n. est septima diapason figura quam disposuimus inter G solreut grauem & G solreut acutam: mixolydius nuncupata. Hēt.n. septimus tonus quqꝫ ꝓpria principia.s. Gsolreut graue: Alamire: ♮ mi: C solfaut. & D lasolre acutas. unū quoqꝫ s. F faut graue ecclꝰastica dispositiōe cōcessum: atqꝫ terminatᵉ regulsr i G solreut grauem

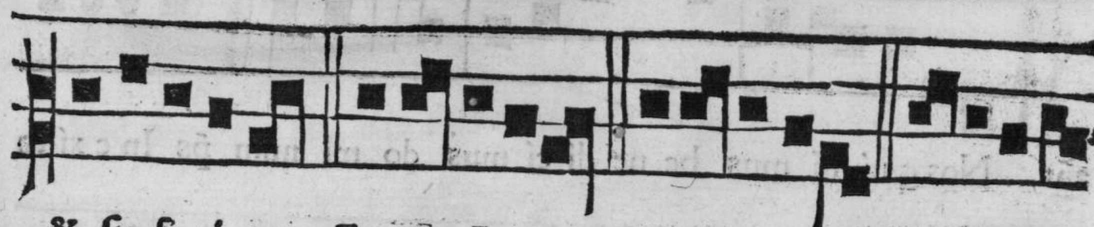
grauem: ut hac notatur dispositione.





Euouae igitur incipiens in D lasolre: cuius antiphona terminauerit in G solreut grauem: septimo solet ascribi tono: cuius psalmodiam ueteres in quintam supra finalem antiphonæ chordam incipiebant procedentes his notulis sol fa sol. Posteritas autem in quartam supra finalem in principium frequentauit huiusmodi psalmodiæ: ut modulans his syllabis fa mi fa sol: ut hic constat.





Sūt insup & aliæ huius septimæ psalmodiæ termiatōes quas in ipso ātipho

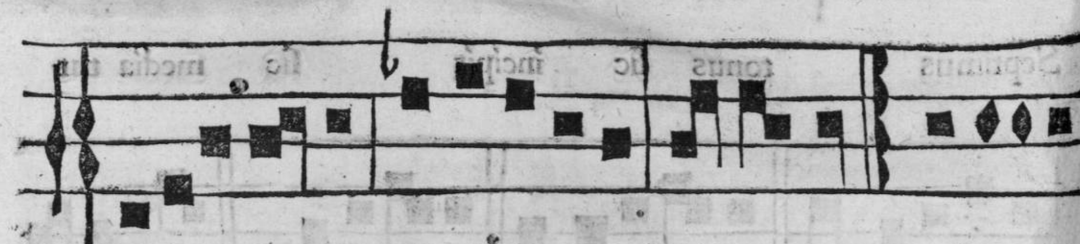
Gregoriani. nario comperies pernotatas. Extat & altera septimi toni psalmodia quā Gregoriani obseruant super añt Nos qui uiuimus benedicimus dominum in confinali terminata cum acquisite deducta sit & sola uoce in acutum diminuta.ut præsenti formula percipitur.





Hæc enim psalmodia in principio persimilem retinet quarto tono modulationem in medio sexto quia antiphona commiscetur ei propriam diatessaron speciem.s.tertiam compræhendens:In fine tertio. Verum Ambrosiani & si añt ipsam iisdem notulis & clauibus prosequuntur. alteram tamen huius psalmodiæ modulationem celebrant : nāq; incipiunt in confinali ipsius añt chorda.s. in G solreut graui:ubi sua diapentes figura terminatur in acutum : sicuti & in cæteris obseruant autenticis:hoc modo.

Ambrosiani.





Hanc

Hanc tamen primitus antiphonam a diuo Ambrosio propriis septimi toni clauibus ductam ubi & septimam diapason figuram & ipsum mixolydium demonstrat uidelicet in G solreut grauem & in D lasolre propria cōfinali(quod plurimum in autenticis instituit)terminatam fuisse : uetustissimus antiphonarum liber mihi propalauit:ut hoc notatur processu.

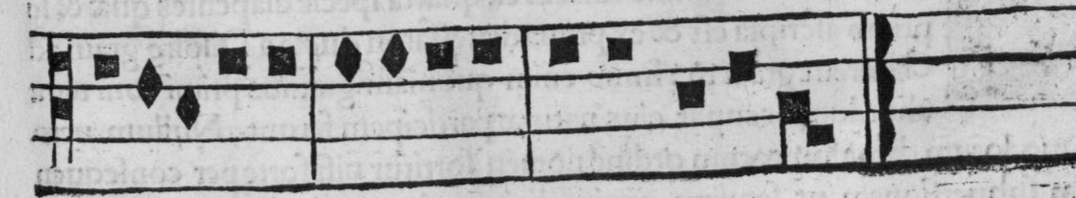




Idem quoq; iudicium proponimus super Antiphonam nomini tuo da gloriam domine:quam nos Ambrosiani super ipsum psalmum In exitu ysrael ex egypto in uesperis dominicalibus alternatim modulamur

Plerunq; insuper antiphonas breuiores quarum notulæ a finali uoce ditono tantum ascendunt Ambrosiani nostri autentico ascribunt tono quod hac añt psalmodia disponitur.





Secus uero existimant quum notulæ tantum a finali uoce trihemitoniæam susceperint intensionem: tunc enim cantica ipsa placali consideratione sustentant. Sunt & nonnulla cantica: puta uersiculi breuium Responsoriorum & ipsa quoq; Responsoria quorum notulæ æquo excessu a finali uoce intensæ pariter & remissæ disponuntur: puta unica sub finali unicaq; supra finalem: tūc enim si supposita notula latiore interuallo puta toniæo ab ipsa finali disiuncta sit: strictioreq; distantia uidelicet semitoniæa acutior distet ab eadem finali: placali mea sententia ascribentur modulationi: Autenticæ uero quum superior notula finalē ipsam tono superuadit acumine: sitq; grauior semitonio remissa in grauitatem Verum quum & acutioris & grauioris æqua fuerit ab ipsa finali uoce distantia: puta grauior tono depressa sub finali: tono item intensa acutior supra finalem cāticum ipsum seu modulationem propriæ maneriei sentio ascribendum: quasi utriusq; toni placalis .s. & autentici sit particeps: hunc proprie promiscuum tonum possumus appellare. Ex uersibus autem nocturnalium Resposoriorum septimi toni notulæ excipiuntur quibus Gloria patri & filio & spiritui sancto Gregoriani condecenter modulantur hoc modo.

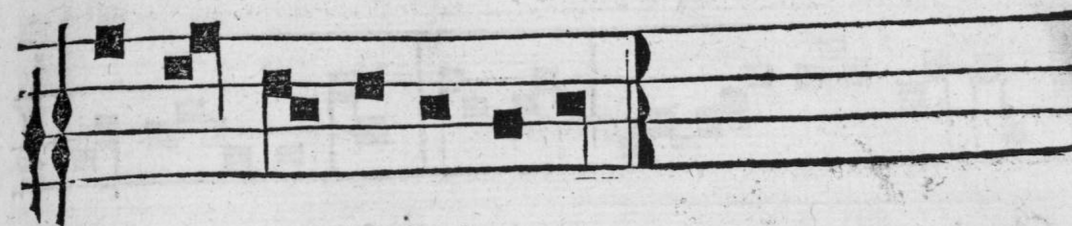


De compositione octaui toni. Caput Quintumdecimum.

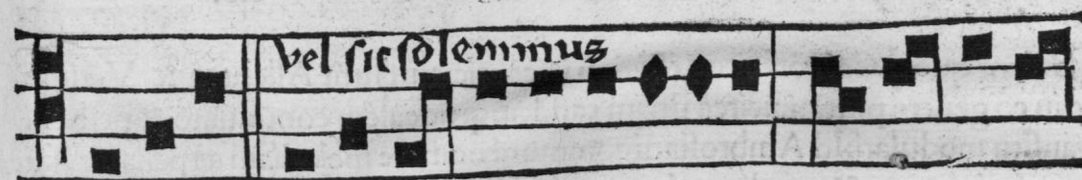
Octaui toni. modulatio formatur ex quarta specie diapentes quæ & septimo ascripta est & ex prima diatessaron ducta a D solre graui ad G solreut grauem: hunc enim quoniam grauius primi toni tetrachordum occupat eius naturæ participem ferunt. Nullum uero in modorum diapasonicorum ordine nomen sortitur nisi forte per consequentem subuersionem ut septimo capite diximus hypomixolydium uocauero

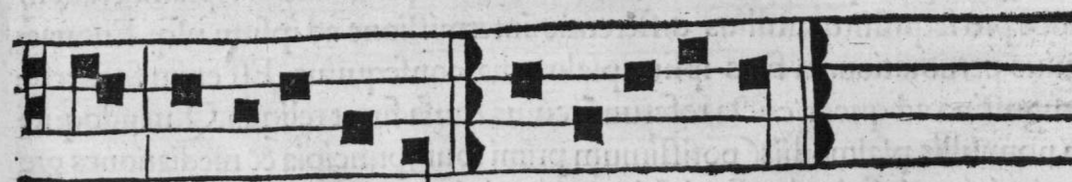
Habet insuper quinq; principia .s. D solre F faut G solreut graues Alamire & C solfaut acutas atq; terminatur regulariter in G solreut grauem: ut hæc monstrat dispositio.





Constat enim ex deductis tonorum principiis canticis placalibus in quintā supra finalem suā: ubi scilicet sua diapentes forma terminatur non esse ab ecclesiasticis ascripta principia Euouae autem octauæ psalmodiæ incipit in C solfa ut: intensum quidem diatessaron. interuallo supra finalem antiphonæ uocem: cuius psalmodia incipitur in ipsa finali procedens his notulis. ut re fa: uel ut re ut fa in solemnis: ut hic constat.



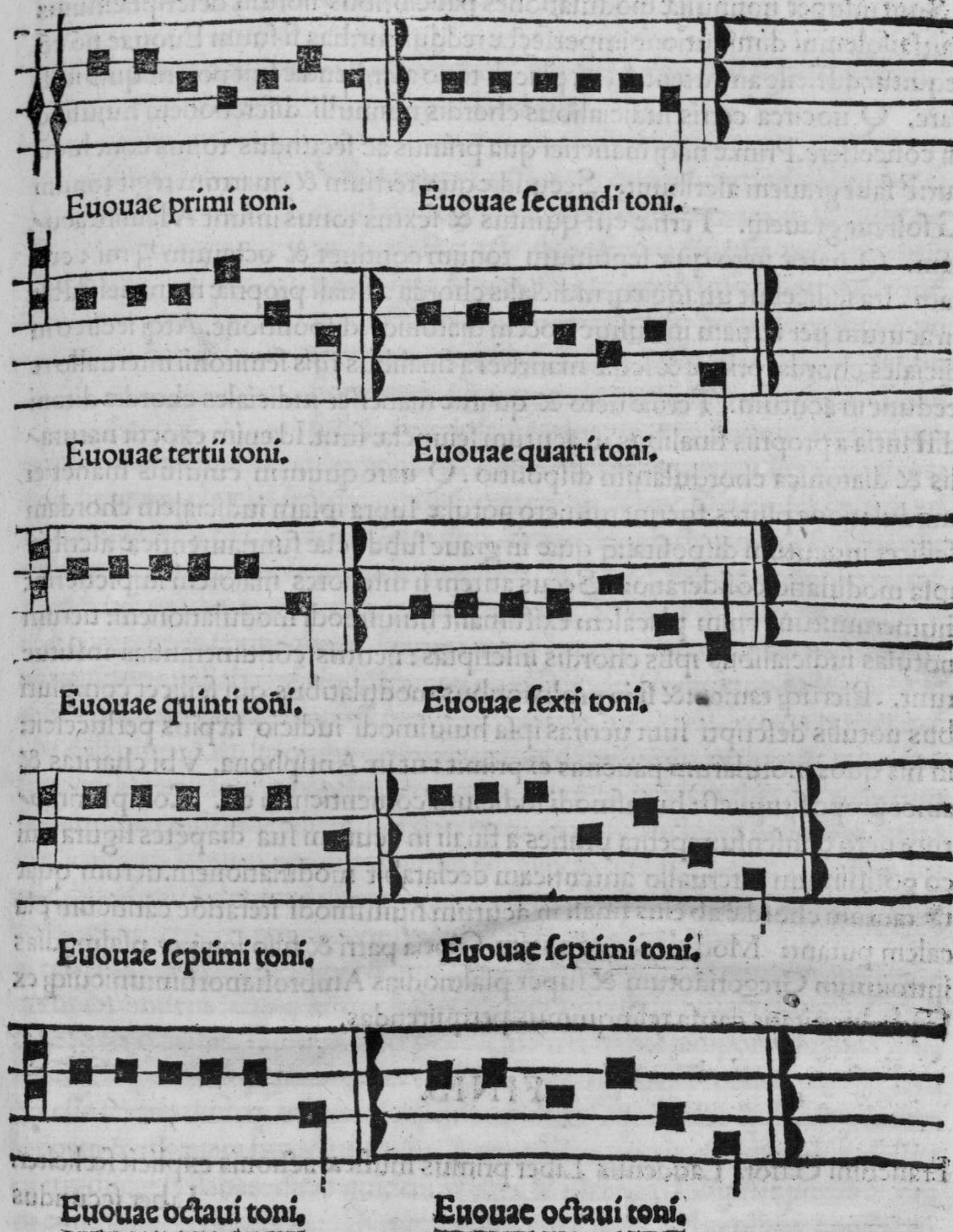


Ex præmissis itaq; facile percipitur nullam psalmodiam in acutiore uoce quã quæ principio sui seculorum amen noscitur competere esse initiandam. Velociore tamen temporis mensura feriales & minores proferunt psalmodias tardiore solemniores. Consequitur itaq; psalmodia suæ antiphonæ tonum: nãq; Anti græce pro atq; contra interpretatur latine: In compositione itẽ æqualitatem significare dicunt: In Antiphonam quasi æqualem cum psalmodia modulatiõem. siue unius eiusdemq; toni simphoniam in ipso cantico & eius psalmo dispositam. Verum ex uersiculis nocturnalium respõsoriorum huius octaui toni: Gregoriani congruam Gloria patri & filio & spiritui sancto modulationẽ excipiunt hoc modo.



Solent quoq; Cantores ecclesiastici in canticis: ut sunt Alleluya & Versus: ac in eo genere plurima: circa unam eandemq; uocalem continuato & perhẽni
Ambrosiani. transitu modulari: Id Ambrosiani communi nomine melodiam appellant: diuinam. s. trinitatem & angelicam harmoniam (ut ipsi aiunt) mente & aio interea percurrentes. Ii item ut plurimum psalmodiam cuiuscunq; toni in ea incipiunt chorda in quam principium eius Euouae fuerit pernotatum: ipsamq; eadem uoce pro sequuntur nullius differentie intermissione ad ipsum usq; Euouae: cuius pernotationem finis ipsius psalmodiæ consequitur. Est enim finis teste
Augustino. Augustino ad quem cũcta referunt: cuius causa fiunt reliqua. Quandoq; itẽ in nonnullis psalmodiis (potissimum primi toni) principia & mediationes gregoriani ritus ipsi Ambrosiani solẽniter modulantur. Verum psalmodiarum huiusmodi terminationes quas Ambrosianæ modulationes frequentius comitantur his descriptionibus in lucem prodeunt.

Euouae primi



Sunt inſuper nonnullæ modulationes paucioribus notulis deſcriptæ:huius cauſa:ſolemni diminutione imperfectæ redduntur:has ſi ſuum Euouae nō cōſequitur difficile an autentico an placali tono aſcribendæ ſint poterit quis iudicare. Quocirca certis iudicialibus chordis nonnulli diſcretionem huiuſmodi conceſſere. Primæ nāq; maneriei qua primus ac ſecundus tonus concludūtur:F faut grauem aſcribunt. Secundæ quæ tertium & quartum regit tonum G ſolreut grauem. Tertiæ cui quintus & ſextus tonus inſunt A lamire acutam. Quartæ uero quæ ſeptimum tonum continet & octauum ♮ mi acutam. Ita ſcilicet ut unaquæq; iudicialis chorda a finali propriæ maneriei diſtet in acutum per tertiam incluſiue uocem diatonica diſpoſitione. Atq; iccirco iudiciales chordæ primæ & ſcd̄æ maneriei a finalibus ſuis ſemitonii interuallo recedunt in acutum. Tertiæ uero & quartæ maneriei iudiciales chordæ ditoni diſtantia a propriis finalibus in acutum ſeiunctæ ſunt. Id enim expetit naturalis & diatonica chordularum diſpoſitio. Quare quum in cuiuſuis maneriei modulatione plures fuerint numero notulæ ſupra ipſam iudicialem chordam ſcilicet in acutum diſpoſitæ:q̄ quæ in graue ſubductæ ſunt:autenticæ aſcribit ipſa modulatio cōſiderationi. Secus autem ſi inferiores maiorem impleuerint numerum:tunc enim placalem exiſtimant huiuſmodi modulationem: uerum notulas iudicialibus ipſis chordis inſcriptas: neutris cōnumerandas inſtituerunt. Plerūq; tamen:& ſi in prolixioribus modulatibus qui ſcilicet compluribus notulis deſcripti ſunt ueritas ipſa huiuſmodi iudicio ſæpius perluceſcit: in his quos notularum paucitas exprimit: ut in Antiphona. Vbi charitas & amor prepoſitum eſt: huiuſmodi iudicium cōmenticium eſt. Complurimorum uero conſenſu:repetita pluries a finali in acutum ſua diapētes figura unico potiſſimum interuallo autenticam declarabit modulationem. uerum quartæ tantum chordæ ab eius finali in acutum huiuſmodi iteratiōe canticum placalem putant: Modulationes autem Gloria patri & filio ſemper pſalmodias introituum Gregoriāorum & ſuper pſalmodias Ambroſianorum:unicuiq; ex ſeipſo breuitatis cauſa relinquimus perquirendas.

FINIS.

Franchini Gafori Laudenſis Liber primus muſicæ actionis explicit fœliciter.

Liber ſecundus

LIBER SECVNDVS.

Menſuram temporis in uoce Poetæ & Muſici breuē & longam poſuere. Caput Primum.

VSicam uocis actionem quam ſuperiori uolumine ſecundum æquam temporis menſuram in ſingulis notulis conſtat eſſe diſpoſitam: diuerſis pro temporis quantitate figuris. Poetæ atq; Muſici ſano proſequētes iudicio omne uocis tempus: breue longumue poſuere: omnis inde ſyllabas uel breues uel longas conſiderantes. Quare unius temporis menſuram breui ſyllabæ aſcripſerunt: longæ uero duorum temporum quantitatem. Dualitas enim prima eſt unitatem ſubſequenter bis numerans: quo fit ut ante breuis ſyllaba quam longa reperta ſit:ut Diomedes grammaticus inquit:nāq; prius unum quam duo. Breuem perfecto putant ſyllabā eſſe uel natura uel propter ſequentem uocalem. longamq; exacte cognoſcunt uel natura uel poſitione uel ipſa etiam auctoritate. Ponunt & ſyllabas quaſdam eſſe communes: puta quum ſuapte natura breuis eſt conſequaturq; liquida mutam:tunc ſyllaba ipſa indifferenter ponit᷑ modo.ſ.breuis modo longa ut tenebræ & patris quod & multis tum apud græcos tum apud latinos poetas exēplis colligitur. Atq; ita omne carminis genus diuerſorum pedum admixtione lyræ cytharæue ſonitu conſtruxerunt:quod primo quidem theotricæ dictum in harmonia inſtrumētali: quum primos modorum auctores deduxero latius explicabitur. Verum omnium carminum genera diuerſis pedibus noſcuntur eſſe diſpoſita:Pedes uero diuerſis temporibus. Nāq; dactilus (ut nonnullorum quantitates commemorem) tris ſyllabas continet primam quidem longā at reliquas breues ut armiger & principis. Inde & quatuor temporibus ſuſtinetur. Spondeus item quatuor habet tempora duabus ſyllabis longis diſpoſita ut fœlix & æſtas. Iambus celer pes dictus tria habet tempora duabus ſyllabis ducta:prima inquam breui & ultima longa ut pius. Trocheū conſtat Iambo eſſe contrarium ꝙ tribus itē tēporibus duas concludat ſyllabas primam longam & ultimam breuē ut muſa. Anapeſtus a græcis antidactylus dictus ꝙ tris ducat ſyllabas: duas quidem breues & ultimam longā ut pietas & Erato contrarius eſt dactylo. Pyrrichius duabus ſyllabis breuibus conſtat ut miſer & pater. Tribracho tres ſyllabæ breues aſcribūtur ut dominus. Amphibracho autem tres ſyllabas tribuūt:primam breuem:ſecundam longam & tertiam breuem ut carina. Creticus uel Amphimacrus tris ſyllabas cōpræhendit primam longam:ſecūdam breuem & tertiam longam ut inſulæ. Bacchius ex tribus ſyllabis conſtat prima breui & duabus reliquis longis ut Achates & Vlixes. Proceleumaticus (lyrico ut plurimum congruens carmini) quatuor hēt ſyllabas breues ut auicula, Diſpōdeū octo tꝑibus cōſtruxerūt q̄tuor.ſ.ſyl